

คู่มือเสริมสมรรถนะผู้นำขับเคลื่อนงานสร้างเสริมเสริมสังคมสุขภาวะ
หลักสูตรการจัดการความยั่งยืน (Sustainability Management)
ภายใต้โครงการพัฒนาศักยภาพผู้นำขับเคลื่อนงานสร้างเสริมสังคมสุขภาวะของภาคีเครือข่ายภาคเหนือ

จัดทำโดย

ศูนย์บูรณาการพันธกิจสัมพันธ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์

ที่ปรึกษา

รองศาสตราจารย์ ดร. ฉัตรนภา พรหมมา

คณะทำงาน

อาจารย์ สงกรานต์ อุ่นแก้ว

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. นิขารีย์ ใจคำวัง

สนับสนุนโดย

สำนักพัฒนาภาคีสัมพันธ์และวิเทศสัมพันธ์

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

สารบัญ

บทนำ

	❖ ความสำคัญและความเป็นมา	1
	❖ วัตถุประสงค์ของหลักสูตร	3
	❖ กลุ่มเป้าหมาย	4
	❖ โครงสร้างเนื้อหาของหลักสูตรการจัดการความยั่งยืน	4
	❖ แผนการดำเนินงานของหลักสูตรการจัดการความยั่งยืน	4
	• การกำหนดเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน	5
	• ระบบกลไกที่ทำให้เกิดความยั่งยืนในโครงการสุขภาพ	8
	• แนวทางพัฒนาและการบริหารจัดการความยั่งยืน	11
	❖ การติดตามประเมินผลหลักสูตร	12

กิจกรรมการเรียนรู้ที่ 1 การกำหนดเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

		13
	❖ แนวคิดพื้นฐานการพัฒนาที่ยั่งยืน	14
	❖ หลักการ ความสำคัญและลักษณะของกลยุทธ์ด้านความยั่งยืน	16
	❖ กระบวนการพัฒนาความยั่งยืนของโครงการสุขภาพชุมชน	17
	❖ เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน	19

กิจกรรมการเรียนรู้ที่ 2 ระบบกลไกที่ทำให้เกิดความยั่งยืนในโครงการสุขภาพ

		24
	❖ ระบบและกลไกที่ทำให้เกิดความยั่งยืนในโครงการสุขภาพ	25
	❖ ปัจจัยสู่ความสำเร็จที่ทำให้เกิดความยั่งยืนในโครงการสุขภาพ	27

กิจกรรมการเรียนรู้ที่ 3 แนวทางพัฒนาและการบริหารจัดการความยั่งยืน

		28
	❖ การวางแผนพัฒนาและการบริหารจัดการความยั่งยืนในโครงการสุขภาพ	29
	❖ บรรณานุกรม	32

บทนำ

ความสำคัญและความเป็นมา

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เป็นหน่วยงานของรัฐที่ไม่ใช่ส่วนราชการจัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ พ.ศ.2544 เริ่มดำเนินงานมาตั้งแต่เมษายน 2544 มุ่งส่งเสริมสนับสนุน และพัฒนาขบวนการสร้างเสริมสุขภาพอันนำไปสู่สุขภาพที่ยั่งยืนของประชาชนไทยให้มีสุขภาพดีใน 4 มิติ ได้แก่ กาย จิต ปัญญา และสังคม โดยมีพันธกิจสำคัญของ สสส. คือการ “จุดประกายกระตุ้น สาน และเสริมพลัง บุคคลและองค์กรทุกภาคส่วน ให้มีขีดความสามารถและสร้างสรรค์ระบบสังคม ที่เอื้อต่อการมีสุขภาพะ” ทั้งภาครัฐ เอกชน ประชาสังคม สถาบันการศึกษา และชุมชนท้องถิ่น ให้มีขีดความสามารถในการดำเนินงานด้านการสร้างเสริมสุขภาพ โดยขับเคลื่อนทั้งในเชิงโครงสร้างการทำงาน เชิงนโยบาย เชิงมาตรการทางสังคม และสร้างการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางสุขภาพและวิถีชีวิตของคน ที่เอื้อต่อการสร้างเสริมสุขภาพ

ผลการดำเนินงานสร้างเสริมสุขภาพในรอบ 15 ปีที่ผ่านมา สสส. มีภาคีเครือข่ายที่เป็นส่วนร่วมการดำเนินงาน (หุ้นส่วน) ในทุกภาคส่วนของประเทศ ภายใต้ยุทธศาสตร์ “สามพลัง” คือ พลังปัญญา (การขับเคลื่อนด้านการศึกษา สร้างองค์ความรู้ พัฒนา วิจัยและงานวิชาการ) พลังสังคม (การขับเคลื่อนทางสังคม การสร้างเครือข่ายและสื่อสารสังคม) และพลังนโยบาย (การผลักดันยุทธศาสตร์ ขับเคลื่อนนโยบาย กฎหมาย กลไกเชิงโครงสร้าง) โดยเน้นความสำคัญกับการสร้างสังคมสุขภาพะให้มีความเข้มแข็งยั่งยืน การทำงานเชื่อมโยงระบบและกลไกขับเคลื่อนหลัก รวมถึงการพัฒนาศักยภาพภาคีเครือข่ายหนุนเสริม และสร้างความร่วมมือกับภาคีทุกภาคส่วนเพื่อขับเคลื่อนการสร้างสังคมสุขภาพะที่สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติ (Sustainable Development Goals : SDGs)¹ ตลอดจนยุทธศาสตร์ชาติ² เพื่อให้บรรลุตามทิศทาง เป้าหมาย และยุทธศาสตร์ 10 ปีของ สสส. ที่กำหนดไว้

การพัฒนาศักยภาพภาคีในด้านการสร้างเสริมสุขภาพเป็นบทบาทสำคัญของ สสส. โดยได้มีการบรรจุเรื่องนี้ไว้ในแผนพัฒนาระบบและกลไกสนับสนุนเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพ และในแผนหลัก 3 ปี ระหว่าง 2561-2563 โดยใช้บทเรียนและประสบการณ์การทำงานของ สสส. กว่า 10 ปี มาเป็นต้นทุนในการพัฒนาเป็นองค์ความรู้ต่างๆ โดยเชื่อมโยงองค์ความรู้

¹ สหประชาชาติกำหนดเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals : SDGs) 112 ให้เป็นระเบียบวาระการพัฒนากายหลังปี 2558 ประกอบด้วย 17 เป้าหมายหลัก ที่ต้องการบรรลุและดำเนินการให้ได้ภายในปี 2573 และหนึ่งในเป้าหมายที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ คือการมีหลักประกันการมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีและสนับสนุนการมีสุขภาพะที่ดีในทุกกลุ่มวัย

² กระทรวงสาธารณสุขกำหนดยุทธศาสตร์การดำเนินงานที่สอดคล้องกับเป้าหมาย SDGs ในปี พ.ศ.2559 ยุทธศาสตร์ที่เน้นหนัก 3 เรื่อง คือการเสริมสร้างการพัฒนาสุขภาพตามกลุ่มวัย การเสริมสร้างระบบหลักประกันสุขภาพ และส่งเสริมการจาจัดระบบบริการสุขภาพทุกระดับให้มีคุณภาพ ประชาชนสามารถเข้าถึงบริการได้และการพัฒนาระบบบริหารจัดการเพื่อสนับสนุนการจาจัดบริการ นอกจากนี้ยังส่งเสริมสนับสนุน การวิจัยและนวัตกรรมที่นำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาสุขภาพ โดยมีเป้าหมายให้คนไทยทุกคนมีสุขภาพแข็งแรงเพิ่มขึ้น เพื่อสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ

เรื่องคุณลักษณะการทำงานแบบ สสส. (Brand Attributes)³ เข้ากับวิธีการทำงานสร้างเสริมสุขภาพแบบ สสส. (Thai Health Way)⁴ เพื่อเสริมสร้างพัฒนาทักษะและขีดความสามารถของบุคคล กลุ่ม และองค์กร นำไปสู่การยกระดับขยายผลการขับเคลื่อนงานสร้างเสริมสุขภาพเชิงรุก ที่ทันต่อสถานการณ์สังคม และพัฒนากลไกสนับสนุนความรู้และทักษะใหม่ที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงและเอื้อต่อความรู้เท่าทันทางสุขภาพ (Health Literacy) อาทิ ระบบกลไกและนวัตกรรมทางสังคม (เครื่องมือปฏิบัติการ ข้อเสนอ มาตรการ และกฎหมาย) ให้มีความสอดคล้องกับนโยบายสาธารณะที่สำคัญเพื่อขยายฐานผู้รับประโยชน์โดยตรง ลดความเหลื่อมล้ำด้านสุขภาพ โดยนำทุนความรู้และทุนทางสังคมที่เป็นต้นแบบที่ดีไปขยายผลและบูรณาการเชื่อมร้อยทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง (ภาครัฐ เอกชน วิชาการ ประชาสังคม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน ฯลฯ) ให้เกิดกลไกขับเคลื่อนหลักของเครือข่ายนักสร้างเสริมสุขภาพ โดยใช้กรอบแนวคิดการสร้างเสริมสุขภาพตามกฎบัตรออตตาวา(Ottawa Charter) ที่เน้นกระบวนการสร้างเสริมสุขภาพ 5 ประการ คือ 1) การกำหนดนโยบายสาธารณะเพื่อการมีสุขภาพที่ดี (Build Healthy Public Policy) 2) การสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพ (Create Supportive Environment) 3) การสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน (Strengthen Community Action) 4) การพัฒนาศักยภาพของคน (Develop Personal Skills) และ 5) การปรับระบบบริการสุขภาพ (Reorient Healthy Services)

สำนักพัฒนาาศิลัมพันธ์และวิเทศสัมพันธ์ (สสส.) ได้มีการวิเคราะห์ความต้องการของภาคีเครือข่าย และสำรวจทุนภาคีเครือข่ายในการหนุนเสริมศักยภาพ มีการถอดบทเรียน องค์ความรู้ และประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรมของภาคีเครือข่ายภายใต้รูปแบบการขับเคลื่อนงานไตรพลัง “สามเหลี่ยมเข็ญชีนภูเขา” หรือรูปแบบการทำงานด้านการสร้างเสริมสุขภาพแบบ สสส.(Thai Health Working Model) ที่ตั้งบนพื้นฐานหลักการ 5 กลยุทธ์ การสร้างเสริมสุขภาพตามกฎบัตรออตตาวา ได้ข้อสรุปว่า สมรรถนะหลักที่จำเป็นต่อการขับเคลื่อนการสร้างเสริมสุขภาพ (Thai Health Core Competencies) ควรประกอบด้วยสมรรถนะหลัก (Core Competencies) 5 กลุ่มย่อย และ 2 กลุ่มย่อย (5+2 Core competencies) ดังนี้ สมรรถนะหลัก คือ 1) แนวคิดและหลักการสร้างเสริมสุขภาพ (Health Promotion Theory & Methodology) 2) ผู้นำและการบริหารงานด้านสร้างเสริมสุขภาพ (Leadership & Management Skill in Health Promotion) 3) การสร้างและบริหารเครือข่าย (Network & Partnership Management) 4) การบริหารโครงการสร้างเสริมสุขภาพ (Project Management in Health Promotion) 5) การสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสุขภาพ (Social Communication in Health Promotion) และสมรรถนะเสริม คือ 1) การจัดการความรู้ด้านสุขภาพ (Knowledge Management in Health Promotion) 2) การสร้างความยั่งยืนของเครือข่ายด้านสุขภาพ (Sustainable Management) ซึ่งการสร้างความรู้ความยั่งยืนของเครือข่ายด้านสุขภาพจะเป็นสมรรถนะเสริมที่เป็นการตกผลึกและหลอมรวมเนื้อหาความรู้ของหลักสูตร 6 หลักสูตรให้เกิดการจัดการที่ยั่งยืน ซึ่งความยั่งยืนถูกนิยามในหลากหลายมิติ สามารถสรุปได้ดังนี้คือ การส่งเสริมให้เกิดความสมดุล เน้นการปฏิบัติและสร้างความสามารถในการพึ่งพาตนเอง ส่งเสริมให้ดำเนินชีวิตอยู่บนทางสายกลางเพื่อสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างยั่งยืน

³ Brand Attributes ของ สสส. ได้แก่ Innovative (คิดใหม่สร้างสรรค์ใหม่)-สร้างแนวทาง/กลไกการทำงานใหม่ เพื่อหล่อลื่น เชื่อมโยง ส่งเสริมให้องค์กรที่มีบทบาทประจำที่ทำหน้าที่อยู่แล้วทำงานได้อย่างดียิ่งขึ้น และผลักดันงานสู่ผู้มีบทบาทในการขับเคลื่อนงาน ; Collective Impact (ประสานพลังร่วม) - เข้าใจบทบาท เชื่อมโยงมิติและภาคส่วน และสร้างความเข้าใจข้ามหน่วยงาน และผลักดันให้สู่เป้าหมายเดียวกัน ; Proactive (คิดเชิงรุก คิดไกล) — คิดและทำเชิงรุกไปแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ และสร้าง Strategic roadmap/ประสานภาคีเชิงยุทธศาสตร์เพื่อแก้ปัญหาเหล่านี้อย่างมีกลยุทธ์ ; Sustainable (ยั่งยืน ต่อยอด)- ผลผลักดันความต่อเนื่องและยั่งยืน ลงไปในระบบ โดยนโยบาย หรือบรรทัดฐานสังคม

⁴ การขับเคลื่อนงานรูปแบบการทำงานระดับองค์กรของ สสส. (Thai Health Working Model) เป็นรูปแบบ/โมเดลการทำงานที่ประยุกต์มาจากรูปแบบการสร้างเสริมสุขภาพของ Green & Tones (2012) ที่ยึดตามหลักการของ 5 กลยุทธ์การสร้างเสริมสุขภาพตามกฎบัตรออตตาวา และจากการวิเคราะห์การทำงานของ สสส.

ภายใต้หลักการการวัดความยั่งยืน คือการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของปัจจุบัน โดยไม่ทำให้เกิดปัญหาในอนาคตเป็นการพัฒนาที่เชื่อมโยงและสัมพันธ์ โดยคำนึงถึงองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

การพัฒนามุมชนเพื่อให้เกิดความยั่งยืนตามแนวทางของการพัฒนาประเทศ นอกจากจะต้องให้ความสำคัญและความร่วมมือในการดำเนินตามแนวทางการพัฒนา ประเทศ ด้วยแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ โดยปัจจุบันแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี นับเป็นแนวทางในการบริหารพัฒนาประเทศ เพื่อให้การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เป็นไปอย่างยั่งยืนสอดคล้องกับ เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals หรือ SDGs) ของ องค์การสหประชาชาติซึ่งเป็นการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ทำให้คนรุ่นต่อไปในอนาคตต้องประนีประนอมยอมลดความสามารถในการที่จะ ตอบสนองความต้องการของตนเอง การพัฒนาอย่างยั่งยืน จึงเป็นแนวทางที่มีความ สำคัญที่จะช่วยแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นกับประเทศไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพ เห็นได้จากการปรับปรุงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่แผนที่ 9 เป็นต้นมา ที่เป็นแนวทางการพัฒนาที่มีความสมดุลด้านคน สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม และนำไปสู่ความยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของคนไทยในปัจจุบันและในอนาคต (วนิดา เสร็จกิจ. บทคัดย่อ)

วัตถุประสงค์ของหลักสูตร

1. วัตถุประสงค์หลักสูตร เมื่อจบหลักสูตรนี้แล้ว ภาควิชาเครือข่ายที่เข้าร่วมอบรมเข้าใจแนวคิดสำคัญ เห็นทิศทางและแนวโน้มการจัดการความยั่งยืน ด้านสุขภาวะ เข้าใจหลักการ กระบวนการ ขั้นตอนและปัจจัยสำคัญที่ทำให้การจัดการด้านสุขภาวะเกิดความยั่งยืน รวมถึงเห็นประโยชน์และคุณค่าของการดำเนินงานการจัดการสุขภาวะอย่างยั่งยืน

2. วัตถุประสงค์เฉพาะ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ข้างต้น หลังเข้าร่วมการอบรม ภาควิชาเครือข่ายจะมี

- 2.1) เข้าใจความหมาย แนวคิดสำคัญ รวมถึงประโยชน์ของการดำเนินงานด้านความยั่งยืน
- 2.2) เข้าใจหลักการ กระบวนการ และ ขั้นตอนของการจัดการสู่ความยั่งยืน
- 2.3) เข้าใจปัจจัยสำคัญที่ทำให้การดำเนินงานด้านการจัดการสุขภาวะเกิดความยั่งยืน

กลุ่มเป้าหมาย

1. ภาควิชาเครือข่ายของ สสส. ที่ทำงานขับเคลื่อนงานตามยุทธศาสตร์ไตรพลัง ในเชิงผลักดันนโยบาย
เชิงขับเคลื่อนสังคม หรือเชิงความรู้ และมีบทบาท/ความรับผิดชอบในแผนงาน/โครงการในฐานะเป็นผู้จัดการแผนงาน/โครงการ นักปฏิบัติการ หรือผู้ประสานงาน

2. ผู้สนใจและภาควิชาเครือข่ายใหม่ที่จะทำงานกับ สสส. (ผู้เสนอขอสนับสนุนทุนรายใหม่)

โครงสร้างเนื้อหาของหลักสูตรการจัดการความยั่งยืน

1. การกำหนดเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน
2. ระบบและกลไกที่ทำให้เกิดความยั่งยืนในโครงการสุขภาวะ
3. แนวทางพัฒนาและการบริหารจัดการความยั่งยืน

แผนการดำเนินงานของหลักสูตรการจัดการความยั่งยืน

ประกอบด้วยเนื้อหาการจัดกิจกรรมการจัดการความยั่งยืน จำนวน 3 หน่วยการเรียนรู้ โดยใช้ระยะเวลาในการจัดกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ 1.30 ชั่วโมง

แผนการดำเนินงานของหลักสูตรการจัดการความยั่งยืน

กิจกรรมการเรียนรู้	จุดประสงค์	เนื้อหาการเรียนรู้	สาระสำคัญ	กิจกรรม	สื่อ/เครื่องมือ/ แหล่งเรียนรู้
การกำหนดเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน	<p>1. อธิบายหลักการ ความสำคัญ และลักษณะของ กลยุทธ์ด้านความยั่งยืน รวมถึงกระบวนการ พัฒนาความยั่งยืนของโครงการ สุขภาวะชุมชน</p> <p>2. เข้าใจเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน</p> <p>3. สามารถค้นหาประเด็น ความยั่งยืนที่ชุมชนมีอยู่แล้ว</p> <p>4. เรียนรู้และฝึกปฏิบัติในการ กำหนดเป้าหมายการพัฒนา โครงการสุขภาวะสู่ความยั่งยืน</p>	<p>- แนวคิดพื้นฐานการ พัฒนาที่ยั่งยืน</p> <p>- หลักการ ความสำคัญ และลักษณะของกลยุทธ์ ด้านความยั่งยืน</p> <p>- กระบวนการพัฒนา ความยั่งยืนของโครงการ สุขภาวะชุมชน</p> <p>- เป้าหมายการพัฒนาที่ ยั่งยืน</p>	<p>1. การพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบันโดยไม่ทำให้ความสามารถในการ ตอบสนองความต้องการของคนรุ่นต่อไปต้องลดลง แนวคิดการ พัฒนาความยั่งยืนในบริบทประเทศไทย จะต้องเป็นการพัฒนาที่ ก่อให้เกิดความสมดุลหรือมีปฏิสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกันในระหว่างมิติ อันเป็นองค์ประกอบที่จะทำให้ชีวิตมนุษย์อยู่ดี มีสุข คือ ทั้ง ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม จิตใจ รวมทั้ง ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งต่อคนในรุ่นปัจจุบันและ คนรุ่นอนาคตเอง โดยแนวคิดที่เป็นองค์ประกอบของการพัฒนา อย่างยั่งยืน ได้แก่ แนวคิดทางเศรษฐกิจ แนวคิดทางสังคม และ แนวทางสิ่งแวดล้อม</p> <p>2. หลักการสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การสร้างสมดุล ระหว่าง 3 มิติของการพัฒนา ประกอบด้วย</p> <p>1) มิติการพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืน ซึ่งเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจ ให้เจริญเติบโตอย่างมีคุณภาพกระจายรายได้ให้เอื้อประโยชน์ต่อ คนส่วนใหญ่ในสังคม โดยเฉพาะคนที่มีรายได้น้อย</p> <p>2) มิติการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน ซึ่งเป็นการพัฒนาคนให้มีความรู้ มีสมรรถนะและมีผลิตภาพสูงขึ้น ส่งเสริมให้เกิดสังคมที่มี คุณภาพ และเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้</p>	<p>1. บรรยาย ประกอบ PowerPoint ให้เห็นภาพรวม ของเป้าหมายการพัฒนาที่ ยั่งยืน (Sustainable Development Goals หรือ SDGs) พร้อมยกตัวอย่าง ประกอบ</p> <p>2. จัดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยน เรียนรู้พื้นที่ต้นแบบโครงการ สุขภาวะชุมชนสู่ความยั่งยืน กรณี จังหวัดอุตรดิตถ์ พิษณุโลก พิจิตร และเปิด โอกาสให้กับผู้อบรมได้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้</p> <p>3. สรุปประเด็นสำคัญจาก เวทีเสวนาพื้นที่ต้นแบบ เพื่อ เชื่อมโยงกับการพัฒนา สมรรถนะ 5+2</p> <p>4. ประชุมกลุ่มย่อย เพื่อ ร่วมกันค้นหาประเด็นความ</p>	<p>- Power Point</p> <p>- Key person 2-3 คน ในพื้นที่ ต้นแบบโครงการ สุขภาวะชุมชน กรณีจังหวัด อุตรดิตถ์ พิษณุโลก พิจิตร</p> <p>- เอกสาร ประกอบการ บรรยาย</p> <p>-เอกสารรายงาน ถอดบทเรียนพื้นที่ ต้นแบบการ โครงการสุขภาวะ ชุมชนสู่ความยั่งยืน</p> <p>-กระดาษฟลิป ชาร์ท, ปากกาสี และกระดาษสี</p> <p>Post-it</p>

กิจกรรมการเรียนรู้	จุดประสงค์	เนื้อหาการเรียนรู้	สาระสำคัญ	กิจกรรม	สื่อ/เครื่องมือ/แหล่งเรียนรู้
			<p>3) มิติการพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน ซึ่งเป็นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในปริมาณที่ระบบนิเวศสามารถฟื้นตัวกลับสู่สภาพเดิมได้</p> <p>3. กระบวนการพัฒนาความยั่งยืนของโครงการสุขภาวะชุมชน เริ่มจากพัฒนาทีมแกนนำสุขภาพ สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวิเคราะห์ปัญหาชุมชน การวิเคราะห์ปัจจัยกำหนดสุขภาพ การวางแผนแก้ปัญหา การพิจารณาวิธีการดำเนินงาน การดำเนินงานกิจกรรม การติดตามประเมินผล การถอดบทเรียนเพื่อแก้ไขปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนการเตรียมพัฒนาทีมแกนนำรุ่นใหม่เพื่อร่วมเรียนรู้และส่งต่อการดำเนินโครงการ รวมถึงการสร้างเครือข่ายความร่วมมือที่เข้มแข็ง</p> <p>4. เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals หรือ SDGs) ที่เสนอโดยสหประชาชาติ เป็นพันธะสัญญาในการกำหนดทิศทางการพัฒนาที่ยั่งยืนของโลกจำนวน 17 ข้อ 169 เป้าประสงค์ และตัวชี้วัดรวมทั้งหมด 241 ตัวชี้วัด เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ประกอบด้วย</p> <p>เป้าหมายที่ 1 ขจัดความยากจนทุกรูปแบบในทุกพื้นที่</p> <p>เป้าหมายที่ 2 ยุติความหิวโหย บรรลุความมั่นคงทางอาหารและยกระดับโภชนาการและส่งเสริมเกษตรกรรมที่ยั่งยืน</p> <p>เป้าหมายที่ 3 สร้างหลักประกันว่าคนมีชีวิตที่มีสุขภาพดีและส่งเสริมสวัสดิภาพสำหรับทุกคนในทุกวัย</p>	<p>ยั่งยืนที่ชุมชนมีอยู่แล้ว และกำหนดเป้าหมายการพัฒนาโครงการสุขภาวะสู่ความยั่งยืนระดับพื้นที่ (ชุมชนท้องถิ่น)</p>	

กิจกรรมการเรียนรู้	จุดประสงค์	เนื้อหาการเรียนรู้	สาระสำคัญ	กิจกรรม	สื่อ/เครื่องมือ/ แหล่งเรียนรู้
			<p>เป้าหมายที่ 4 สร้างหลักประกันว่าทุกคนมีการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างครอบคลุมและเท่าเทียม และสนับสนุนโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิต</p> <p>เป้าหมายที่ 5 บรรลุความเท่าเทียมระหว่างเพศ และเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่สตรีและเด็กหญิง</p> <p>เป้าหมายที่ 6 สร้างหลักประกันว่าจะมีการจัดให้มีน้ำและสุขอนามัยสำหรับทุกคนและมีการบริหารจัดการที่ยั่งยืน</p> <p>เป้าหมายที่ 7 สร้างหลักประกันให้ทุกคนสามารถเข้าถึงพลังงานสมัยใหม่ที่ยั่งยืนในราคาที่ย่อมเยา</p> <p>เป้าหมายที่ 8 ส่งเสริมการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ต่อเนื่อง ครอบคลุม และยั่งยืน การจ้างงานเต็มที่ มีผลิตภาพและการมีงานที่เหมาะสมสำหรับทุกคน</p> <p>เป้าหมายที่ 9 สร้างโครงสร้างพื้นฐานที่มีความทนทาน ส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ครอบคลุมและยั่งยืน และส่งเสริมนวัตกรรม</p> <p>เป้าหมายที่ 10 ลดความไม่เสมอภาคภายในประเทศและระหว่างประเทศ</p> <p>เป้าหมายที่ 11 ทำให้เมืองและการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มีความครอบคลุม ปลอดภัย มีภูมิต้านทานและยั่งยืน</p> <p>เป้าหมายที่ 12 สร้างหลักประกันให้มีรูปแบบการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืน</p> <p>เป้าหมายที่ 13 เร่งต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและผลกระทบที่เกิดขึ้น</p>		

กิจกรรมการเรียนรู้	จุดประสงค์	เนื้อหาการเรียนรู้	สาระสำคัญ	กิจกรรม	สื่อ/เครื่องมือ/แหล่งเรียนรู้
			<p>เป้าหมายที่ 14 อนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากมหาสมุทร ทะเล และทรัพยากรทางทะเลอย่างยั่งยืนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน</p> <p>เป้าหมายที่ 15 ปกป้อง พืชพันธุ์ และสนับสนุนการใช้ระบบนิเวศบนบกอย่างยั่งยืน จัดการป่าไม้อย่างยั่งยืนและต่อสู้การกลายสภาพเป็นทะเลทราย หยุดการเสื่อมโทรมของที่ดินและฟื้นสภาพกลับมาใหม่ และหยุดการสูญเสียมลพิษทางชีวภาพ</p> <p>เป้าหมายที่ 16 ส่งเสริมสังคมที่สงบสุขและครอบคลุมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ให้ทุกคนเข้าถึงความยุติธรรมและสร้างสถาบันที่มีประสิทธิภาพ รับผิดชอบ และครอบคลุมในทุกระดับ</p> <p>เป้าหมายที่ 17 เสริมความเข้มแข็งให้แก่กลไกการดำเนินงานและฟื้นฟูสภาพหุ้นส่วนความร่วมมือระดับโลกสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืน</p>		
<p>ระบบและกลไกที่ทำให้เกิดความยั่งยืนในโครงการสุขภาพ</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. เรียนรู้ระบบและกลไกที่ทำให้เกิดความยั่งยืนในโครงการสุขภาพจากชุมชนต้นแบบ 2. สามารถวิเคราะห์ประเด็นด้านความยั่งยืนที่ชุมชนและผู้มีส่วนได้เสียให้ความสำคัญ 3. สามารถอธิบายปัจจัยที่ทำให้เกิดความยั่งยืนในโครงการสุขภาพ 	<p>- ระบบและกลไกที่ทำให้เกิดความยั่งยืนในโครงการสุขภาพ</p> <p>- ปัจจัยสู่ความสำเร็จที่ทำให้เกิดความยั่งยืนในโครงการสุขภาพ</p>	<p>ระบบและกลไกที่ทำให้เกิดความยั่งยืนในโครงการสุขภาพจำเป็นต้องมีกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนประกอบด้วย</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) สภาผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง โครงสร้างสภาผู้นำที่สามารถบริหารจัดการงานชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ องค์ประกอบของสภาผู้นำครอบคลุมทุกกลุ่ม มีความเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มและองค์กรภายในชุมชน 2) กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่องและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับภาคีเครือข่าย 	<ol style="list-style-type: none"> 1. จัดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้พื้นที่ต้นแบบโครงการสุขภาพชุมชนสู่ความยั่งยืน กรณี จังหวัดอุดรธานี พิษณุโลก พิจิตร และเปิดโอกาสให้กับผู้อบรมได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ พร้อมสรุปประเด็น เชื่อมโยงให้เห็นภาพระบบกลไกที่ทำให้เกิด 	<ul style="list-style-type: none"> - Power Point - Key person 2-3 คนในพื้นที่ต้นแบบโครงการสุขภาพชุมชน กรณี 1) โครงการชุมชนน่านอยู่บ้านพงสะตือ หมู่ตำบลบ้านแก่ง อำเภอนนทบุรี จังหวัดนนทบุรี

กิจกรรมการเรียนรู้	จุดประสงค์	เนื้อหาการเรียนรู้	สาระสำคัญ	กิจกรรม	สื่อ/เครื่องมือ/แหล่งเรียนรู้
	4. เรียนรู้และฝึกปฏิบัติในการกำหนดวิธีการดำเนินงานด้านความยั่งยืนของโครงการสุขภาพ		<p>3) ชุมชนมีกระบวนการคิดเรื่องข้อมูล มีชุดข้อมูลสำคัญ การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้ข้อมูลของชุมชนเพื่อไปสู่การจัดการปัญหาและใช้ประโยชน์</p> <p>4) การมีส่วนร่วมของสมาชิกในทุกชั้นตอน ร่วมวางแผนร่วมดำเนิน รวมทั้งมีการติดตามประเมินผล</p> <p>5) การระดมทรัพยากรทั้งภายในและภายนอกชุมชน รวมทั้งการกระจายทรัพยากรอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม</p> <p>6) การเชื่อมโยงกับองค์กรและบุคคลภายนอก ทั้งภาครัฐ เอกชน ภาควิชาการ</p> <p>7) การบริหารจัดการโครงการ มีแผนการดำเนินงานชัดเจน สามารถบริหารจัดการได้ตามแผน</p>	<p>ความยั่งยืนและปัจจัยความสำเร็จสู่ความยั่งยืน</p> <p>2. Work shop แบ่งกลุ่มตามพื้นที่โครงการ เพื่อให้สมาชิกกลุ่มร่วมกันวิเคราะห์ประเด็นด้านความยั่งยืนที่ชุมชนและผู้มีส่วนได้เสียให้ความสำคัญ พร้อมทั้งออกแบบวิธีการดำเนินงานด้านความยั่งยืนของโครงการสุขภาพ</p> <p>3. ประชุมกลุ่มย่อย ถอดบทเรียนพื้นที่ต้นแบบการพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อค้นหาคำตอบ ระบบและกลไกที่ทำให้เกิดความยั่งยืน ปัจจัยสู่ความสำเร็จที่ทำให้เกิดความยั่งยืน มีประเด็นคำถามหลักคือ</p> <p>1) ใครทำอะไร (ทุนทางสังคม: บุคคล ครอบครัว กลุ่ม องค์กรชุมชน แหล่งประโยชน์ หน่วยงาน)</p>	<p>2) โครงการชุมชนน่าอยู่บ้านจุฬามณี ตำบลท่าทอง อ.เมือง จ.พิษณุโลก</p> <p>3) โครงการส่งเสริมการบริโภคผักปลอดสารทั้งตำบลเพื่อคนดงกลางปลอดภัย อ.เมือง จ.พิจิตร</p> <p>-เอกสารรายงานถอดบทเรียนพื้นที่ต้นแบบการพัฒนาที่ยั่งยืน โครงการสุขภาพชุมชนสู่ความยั่งยืน - กระดาษฟลิปชาร์ต, ปากกาสี และกระดาษสี Post-it</p>

กิจกรรมการเรียนรู้	จุดประสงค์	เนื้อหาการเรียนรู้	สาระสำคัญ	กิจกรรม	สื่อ/เครื่องมือ/ แหล่งเรียนรู้
				<p>2) ทำไมจึงทำ (แนวคิดหลักการ: ธรรมชาติของ การมีส่วนร่วม คำนึงถึงทุนทางสังคมและศักยภาพของพื้นที่การเอาพื้นที่เป็นตัวตั้ง ฯลฯ)</p> <p>3) ทำอะไรบ้าง (แนวทาง/วิธีการดำเนินงาน/ชุดกิจกรรม: พัฒนาศักยภาพสิ่งแวดล้อม ระบบบริการระบบข้อมูล กองทุนนโยบาย ฯลฯ)</p> <p>4) ทำอย่างไร (กลไก/เครื่องมือ: ผู้นำ แกนนำ กลุ่มหน่วยงาน องค์กร เครือข่าย กติกา นโยบาย ข้อมูล กองทุน ฯลฯ)</p> <p>5) ทำแล้วเกิดประโยชน์อย่างไร (ผลผลิต/ผลลัพธ์ : คนที่ได้รับผลกระทบ การตอบสนองตัวชี้วัด การบรรลุเป้าหมาย)</p> <p>4. นำเสนอรายงานกลุ่ม</p>	

กิจกรรมการเรียนรู้	จุดประสงค์	เนื้อหาการเรียนรู้	สาระสำคัญ	กิจกรรม	สื่อ/เครื่องมือ/แหล่งเรียนรู้
<p>แนวทางพัฒนาและการบริหารจัดการความยั่งยืน</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. เรียนรู้และฝึกปฏิบัติในการวางแผนพัฒนาและการบริหารจัดการความยั่งยืนในโครงการสุขภาพ 2. เรียนรู้และฝึกปฏิบัติในการกำหนดโครงสร้างผู้รับผิดชอบเพื่อการพัฒนาความยั่งยืนโครงการสุขภาพ 3. เรียนรู้และฝึกปฏิบัติในการกำหนดผู้รับผิดชอบเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน 4. เรียนรู้และฝึกปฏิบัติในการกำหนดแนวทางการบริหารจัดการความยั่งยืน 	<p>-การวางแผนพัฒนาและการบริหารจัดการความยั่งยืนในโครงการสุขภาพ</p>	<p>การวางแผนพัฒนาและการบริหารจัดการความยั่งยืนในโครงการสุขภาพ เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนความยั่งยืนของโครงการสุขภาพชุมชนโดยเริ่มตั้งแต่ 1) กระบวนการนำ นโยบาย เป้าหมายแปลงสู่การปฏิบัติ ผ่านการจัดทำโครงการ กำหนดตัวชี้วัดกิจกรรมที่ชัดเจน 2) มีการสื่อสาร อย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างความเข้าใจและการรับรู้ร่วมกัน โดยการสื่อสารนโยบาย เป้าหมาย และตัวชี้วัด ผลการดำเนินงาน รวมถึง องค์ความรู้บทเรียนสำคัญ ทำการสื่อสารสู่ภายนอกถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้ทราบ เช่น การจัดทำรายงานผลความสำเร็จของการดำเนินโครงการ 3) การติดตามและรายงานผล ด้วยการกำหนดผู้รับผิดชอบและบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจน กำหนดระบบการรายงานผล ตามแผนการดำเนินงาน ติดตามและตรวจสอบผลการดำเนินงาน รวมทั้งปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้น โดยมีกรอบเวลาการติดตามและรายงานผลที่ชัดเจน</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Work shop แบ่งกลุ่มตามพื้นที่โครงการ เพื่อให้สมาชิกกลุ่มร่วมกัน ดังนี้ <ul style="list-style-type: none"> - วางแผนพัฒนาและการบริหารจัดการความยั่งยืนในโครงการสุขภาพ - ทบทวนโครงสร้างผู้รับผิดชอบเพื่อการพัฒนาความยั่งยืนโครงการสุขภาพ - ทบทวนและเติมเต็มผู้รับผิดชอบเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน - ทบทวนและกำหนดแนวทางการบริหารจัดการความยั่งยืน 2. นำเสนอรายงานกลุ่มและให้ข้อเสนอแนะ 	<p>-เอกสารรายงานถอดบทเรียนพื้นที่ต้นแบบการโครงการสุขภาพชุมชนสู่ความยั่งยืน</p> <p>- กระดาษฟลิปชาร์ต, ปากกาสี และกระดาษ Post-it</p>

การติดตามประเมินผลหลักสูตร

1. ประเมินก่อนเข้ารับการเสริมสมรรถนะ

2. ประเมินระหว่างเข้ารับการเสริมสมรรถนะ

3. ประเมินหลังการรับการเสริมสมรรถนะผ่านโครงการ ขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะของแต่ละจังหวัด โดยกำหนดให้มีการรายงานผลการดำเนินงาน 3 ครั้ง

- ครั้งที่ 1 คือรายงานความก้าวหน้าหลังจากดำเนินโครงการไปเป็นระยะเวลา 3 เดือน ผ่านระบบออนไลน์
- ครั้งที่ 2 ก่อนนำเสนอรายงานปิดโครงการ 2 สัปดาห์เพื่อเตรียมความพร้อมและทำความเข้าใจรูปแบบการนำเสนอผลการดำเนินโครงการ
- ครั้งที่ 3 นำเสนอปิดโครงการ โดยจัดเป็น 3 กลุ่ม ในพื้นที่คือจังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดอุดรธานี และจังหวัดพิษณุโลก โดยกำหนดประเด็นการรายงาน คือ
 - 1) การใช้เทคนิควิธีในการดำเนินโครงการ ให้เกิดความต่อเนื่อง และยั่งยืน
 - 2) แผนในการเตรียมคณะทำงานที่มีคนรุ่นใหม่ (คนทำงานแถวสองที่จะมาสานต่อทีมปัจจุบัน) ระบบการทำงานใหม่ ที่สอดคล้องกับสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

เนื้อหากิจกรรมกรรมการเรียนรู้ ครั้งที่ 1

การกำหนดเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

วัตถุประสงค์ : หลังศึกษาเนื้อหาในบทนี้แล้ว ผู้อ่านสามารถ

1. อธิบายหลักการ ความสำคัญ และลักษณะของกลยุทธ์ด้านความยั่งยืน รวมถึงกระบวนการพัฒนาความยั่งยืนของโครงการสุขภาวะชุมชน
2. เข้าใจเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน
3. ค้นหาประเด็นความยั่งยืนที่ชุมชนมีอยู่แล้วได้

สาระสำคัญ :

การพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบันโดยไม่ทำให้ความสามารถในการตอบสนองความต้องการของคนรุ่นต่อไปต้องลดลง แนวคิดการพัฒนาความยั่งยืนในบริบทประเทศไทย จะต้องเป็นการพัฒนาที่ก่อให้เกิดความสมดุลหรือมีปฏิสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกันในระหว่างมิติอันเป็นองค์ประกอบที่จะทำให้ชีวิตมนุษย์อยู่ดี มีสุข คือ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม จิตใจ รวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งต่อคนในรุ่นปัจจุบันและคนรุ่นอนาคตเอง โดยแนวคิดที่เป็นองค์ประกอบของการพัฒนาอย่างยั่งยืน ได้แก่ แนวคิดทางเศรษฐกิจ แนวคิดทางสังคม และแนวทางสิ่งแวดล้อม

กระบวนการพัฒนาความยั่งยืนของโครงการสุขภาวะชุมชน เริ่มจากพัฒนาทีมแกนนำสุขภาพ สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวิเคราะห์ปัญหาชุมชน การวิเคราะห์ปัจจัยกำหนดสุขภาพ การวางแผนแก้ปัญหา การพิจารณาวิธีการดำเนินงาน การดำเนินงานกิจกรรม การติดตามประเมินผล การถอดบทเรียนเพื่อแก้ไขปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนการเตรียมพัฒนาทีมแกนนำรุ่นใหม่เพื่อร่วมเรียนรู้และส่งต่อการดำเนินโครงการ รวมถึงการสร้างเครือข่ายความร่วมมือที่เข้มแข็ง ซึ่งเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals หรือ SDGs) ที่เสนอโดยสหประชาชาติ เป็นพันธะสัญญาในการกำหนดทิศทางการพัฒนาที่ยั่งยืนของโลกจำนวน 17 ข้อ 169 เป้าประสงค์ และตัวชี้วัดรวมทั้งหมด 241 ตัวชี้วัด เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

เกริ่นนำ

การพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาที่ตรงกับความต้องการตามความจำเป็นในปัจจุบันโดยสามารถรองรับความต้องการหรือความจำเป็นที่จะเกิดแก่ชนรุ่นหลังๆ ด้วย ทั้งนี้มาตรฐานการครองชีพที่เลยขีดความจำเป็นขั้นพื้นฐานต่ำสุดจะยั่งยืนต่อเมื่อ มาตรฐานการบริโภคในทุกหนทุกแห่งคำนึงถึงความยั่งยืนในระยะยาว (Long-term Sustainability) รวมถึงครอบคลุมมาตรการการรักษามรดกทางทรัพยากรที่ตกกับคนรุ่นหลังโดยอย่างน้อยให้มาก ๆ พอกับชนรุ่นปัจจุบัน ที่ได้รับมา และเป็นการพัฒนาที่กระจายประโยชน์ของความก้าวหน้าเศรษฐกิจได้อย่างทั่วถึง ตลอดจนเป็นการพัฒนาที่ปกป้องสิ่งแวดล้อมทั้งในระดับท้องถิ่นและในระดับโลก โดยรวมเพื่อชนรุ่นหลังและเป็นการพัฒนาที่ทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้นอย่างแท้จริง (เกื้อ วงศ์บุญสิน. 2538)

ดังนั้นการพัฒนาที่ยั่งยืน จึงเป็นการพัฒนาที่ตอบสนองความจำเป็นของคนยุคปัจจุบันโดยไม่ลดขีดความสามารถในการตอบสนองความจำเป็นของคนยุคต่อไป (Development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs)

แนวคิดพื้นฐานการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) เป็นแนวคิดที่รุดหน้าไปอย่างรวดเร็วตั้งแต่ทศวรรษ 1980 ในรายงานชื่อ “อนาคตร่วมของเรา” (Our Common Future) หรือที่เรียกว่า “Brundtland Report” ซึ่งได้ให้นิยาม “การพัฒนาที่ยั่งยืน” ไว้ว่าหมายถึง “วิถีการตอบสนองความต้องการของคนรุ่นหลัง” เป้าหมายสูงสุดของแนวคิดนี้อยู่ที่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรโลก โดยยังสามารถรักษาระดับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของมนุษย์ไม่ให้เกิดศักยภาพการผลิตของธรรมชาติ และมุ่งเน้นความสมดุลระหว่างสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ แทนที่จะยึดเป้าหมายการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลักเหมือนวิถีการพัฒนาทั่วไป แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนที่มีหลากหลายกระแส มีลักษณะสำคัญร่วมกันอยู่หลายประการ เช่น

1. อยู่ภายใต้แนวคิดของความเท่าเทียมกัน (Equity) และความยุติธรรม (Fairness) เพราะมองว่าในโลกที่เชื่อมโยงถึงกัน ผลกระทบจากการกระทำโดยไม่คำนึงถึงผู้อื่นของเรา อาจส่งผลร้ายแรงต่อผู้อื่นและตัวเราเองในอนาคตก็เป็นได้ ดังนั้นจึงควรคำนึงถึงความเท่าเทียมและยุติธรรมต่อผู้อื่นด้วย เช่น ประเทศแต่ละประเทศควรได้รับโอกาสในการพัฒนาตัวเองบนพื้นฐานของคุณค่าทางวัฒนธรรมและสังคมของตัวเอง โดยไม่ถูกเบียดเบียนจากประเทศอื่น ๆ หรือการปกป้องสิทธิให้คนที่ไม่มีสิทธิออกเสียง เป็นต้น
2. มีมุมมองในระยะยาว ภายใต้หลักความรอบคอบ (Precautionary Principle) เช่น ชนเผ่าอินเดียนแดงในอเมริกา มีการวางแผนระยะยาวโดยคำนึงถึงผลกระทบต่อคนอีกเจ็ดรุ่นในอนาคต แต่อย่างน้อยหากเพียงแค่อันตรายถึงคนอีกรุ่นหนึ่งคือรุ่นต่อไปเท่านั้น ก็จะทำให้คนทุกรุ่นได้รับการดูแลอย่างแน่นอน นอกจากนี้กิจกรรมใดที่อาจเพิ่มอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมหรือสุขภาพของมนุษย์ในอนาคต คนรุ่นปัจจุบันก็ต้องดำเนินมาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหานั้นด้วย

3. การคิดเชิงระบบ (Systems Thinking) ซึ่งต้องอาศัยความเข้าใจในความเชื่อมโยงและสมดุลระหว่างสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม เนื่องจากเราเป็นเพียงส่วนเล็กๆเดียวของระบบธรรมชาติที่ยิ่งใหญ่ การคิดเป็นระบบทำให้เข้าใจได้ว่า โลกมีระบบย่อย ๆ มากมายซึ่งมีปฏิสัมพันธ์กัน ผ่าน “ห่วงโซ่ตอบกลับ (Feedback Loop)” ที่บอกว่าเหตุการณ์เล็ก ๆ บางอย่างอาจจะก่อผลกระทบขนาดใหญ่ที่ไม่สามารถพยากรณ์ได้ นอกจากนั้นยังให้ค้ำประกันด้วยว่าทรัพยากรธรรมชาติมีอยู่อย่างจำกัด เราจึงไม่ควรนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ในอัตราที่มากกว่าความสามารถในการผลิตทรัพยากรทดแทน และไม่ควรถังมันมากกว่าที่ธรรมชาติจะสามารถดูดซับกลับเข้าไปในระบบได้ (<http://www.safeforest.com/glossary/sustainable-development>)

“ความยั่งยืน” ในยุทธศาสตร์ชาตินั้น หมายถึง การพัฒนาที่สามารถสร้าง ความเจริญ รายได้และคุณภาพชีวิตของประชาชน ให้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นการเจริญเติบโต ของเศรษฐกิจที่อยู่บนหลักการใช้การรักษาและการฟื้นฟูฐานทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ไม่ใช่ ทรัพยากรธรรมชาติจนเกินพอดีไม่สร้างมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อม จนเกินความสามารถในการรองรับ และเยียวยาของระบบนิเวศน์ การผลิตและการบริโภคเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และสอดคล้องกับ เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติ (Sustainable Development Goals: SDGs) ทรัพยากรธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น และสิ่งแวดล้อมมีคุณภาพดีขึ้น คนมีความ รับผิดชอบต่อสังคม มีความเอื้ออาทร เสียสละเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวม รัฐบาลมีนโยบายที่มุ่งประโยชน์ส่วนรวมอย่างยั่งยืน และให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชน และทุกภาคส่วน ในสังคมยึดถือ และปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพัฒนาในระดับอย่างสมดุล มีเสถียรภาพ และยั่งยืน (<http://www.thailibrary.in.th/2019/08/20/national-strategy-20yrs/>)

การพัฒนาอย่างยั่งยืนกลายเป็นแนวคิดที่ถูกพูดถึงมากที่สุด เนื่องจากสามารถอธิบายและเสนอแนวทางแก้ปัญหาอันเนื่องมาจากการพัฒนาตามทฤษฎีความทันสมัยได้ เนื่องจากการพัฒนาอย่างยั่งยืนสามารถทำให้ศูนย์กลางการพัฒนาอยู่ที่คนแทนที่จะเป็นตัวชี้วัดทางเศรษฐกิจ การพัฒนาอย่างยั่งยืนจึงกลายเป็นทางเลือกเพื่ออนาคตของมนุษยชาติ เนื่องจากคนสามารถเป็นหน่วยเชิงคุณภาพได้พอ ๆ กับหน่วยเชิงปริมาณ (คาร์ล เซกซ์ไนด์เนอร์, 2545)

นอกจากนี้ท่านประยูทธ ประยูตโต (2543) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคนและสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน ดังนี้

“แนวคิดที่ว่าได้แก่การปลูกฝังความรัก ความห่วงใยในสภาพแวดล้อมท้องถิ่นตนช่วยให้ทุกคนมีความรับผิดชอบ และมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม โดยเริ่มจากบ้านโรงเรียนและชุมชน การสร้างจิตสำนึกและคุณธรรมในการดำเนินชีวิตให้อุปโภคบริโภคอย่างเหมาะสมมีความพอดี และพอเพียงตามความต้องการ”

แนวคิดในการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน

“ความรู้ความเข้าใจในสภาพแวดล้อมที่สัมพันธ์กันทั้งระบบจนพัฒนาควบคู่ก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เหมาะสมได้ โดยไม่ก่อให้เกิดผลเสียต่อสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างประหยัดและใช้อย่างถูกต้องเหมาะสมเป็นการพัฒนา และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติที่ยั่งยืน”

การพัฒนาที่สมบูรณ์แบบนั้นท่านได้เสนอแนวทางที่องค์กรได้ปฏิบัติอยู่ ผนวกเข้ากับแนวทางการพัฒนาแบบพุทธ ซึ่งเน้นการพัฒนาคนเป็นหลักจากภูมิปัญญาอันละเอียดลึกซึ้งของท่านถือเป็น คุณูปการแก่ชาวโลกในปัจจุบัน และอนาคตด้วย การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นระบบที่เอื้อต่อความยั่งยืนทางสภาพแวดล้อม กล่าวคือระบบ ดังกล่าวประชากรมีขนาดคงที่และสมดุลกับการเกื้อหนุนของธรรมชาติ มีระบบการผลิตพลังงานที่ไม่ส่งผลกระทบต่อผลกระทบสร้างความเสียหายต่อสภาพภูมิอากาศโลก มีระดับความต้องการการดำรงชีพในระดับที่ไม่เกินกำลังการผลิตที่ยั่งยืนของระบบนิเวศ รวมทั้งไม่ก่อให้เกิดการทำลายล้างสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ที่เป็นเพื่อนร่วมโลกของเรา

การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นคำที่รู้จักกันดีและใช้อย่างแพร่หลายในปัจจุบันนี้ แต่น้อยนักที่เข้าใจความหมายอย่างแท้จริง รัฐบาลนานาชาติและหน่วยงานพัฒนาด้านนานาชาติต่างยังคงมุ่งเน้นการประเมินผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมของโครงการพัฒนาต่าง ๆ แทนที่จะมามองกรอบยุทธศาสตร์การพัฒนาอันจะนำมาซึ่งระบบเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน นับเป็นการท้าทายอย่างยิ่งที่จะก้าวไปได้ไกล แต่ปัญหาที่ว่าปัญหาด้านเศรษฐศาสตร์และสิ่งแวดล้อมเป็นคนละเรื่องหรือประเด็น เพราะว่าเป็นความจริงปัญหาสิ่งแวดล้อมก็เชื่อมโยงกับปัญหาอื่น ๆ ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นที่จะต้อง ปฏิรูปด้านแนวคิดด้านเศรษฐศาสตร์และสังคมเสียใหม่ เพื่อให้เป็นแนวทางที่เอื้อต่อการพัฒนาที่คำนึงการอยู่ดีกินดีของมนุษย์ควบคู่กับการดำรงอยู่ของสภาพแวดล้อมที่สมดุลหรืออีกนัยหนึ่งสามารถกล่าวได้ว่า เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนนั่นเอง

หลักการ ความสำคัญ และลักษณะของกลยุทธ์ด้านความยั่งยืน

การพัฒนาที่ยั่งยืนนี้มีลักษณะเป็นการพัฒนาที่เป็นบูรณาการ (Integrated) คือ ทำให้เกิดเป็นองค์รวม (Holistic) หมายความว่า องค์ประกอบทั้งหลายที่เกี่ยวข้องจะต้องมาประสานกันครบองค์ และมีลักษณะอีกอย่างหนึ่งคือ มีดุลยภาพ (Balance) ลักษณะที่เป็นบูรณาการ หรือทำให้เกิดองค์รวมเป็นอย่างไร เช่น เอาภารกิจคุ้มครองแหล่งธรรมชาติมาบูรณาการเข้ากับภารกิจในการแก้ไขปัญหาความยากจน ถ้าสองอย่างมาบูรณาการกันได้ ก็ถือว่าเป็นลักษณะการพัฒนาที่ยั่งยืน เพราะฉะนั้นจึงบอกว่า ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมกับเศรษฐกิจจะต้องถูกบูรณาการเข้าด้วยกัน อันนี้คือการบูรณาการ “ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมกับเศรษฐกิจ” แล้วทำให้เกิดสภาพที่เรียกว่า ภาวะยั่งยืนในทางเศรษฐกิจและในทางสภาพแวดล้อมนั่นก็คือ การผูก สิ่งแวดล้อม (Environment) กับการพัฒนา (Development) เข้าด้วยกัน พูดอีกความหมายหนึ่งก็คือ “การทำให้กิจกรรมของมนุษย์สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ” อันนี้เป็นความหมายที่ซ่อนลึกลงไปซึ่งเป็นตัวรากฐานของการ “พัฒนาแบบยั่งยืน” (https://www.matichon.co.th/article/news_2637500)

หลักการสร้างความยั่งยืนที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ ชุมชนควรสร้างความชัดเจนด้วยการกำหนดพันธสัญญาด้านความยั่งยืน (Sustainability Commitment) ที่มีเป้าหมายเพื่อสร้างคุณค่าที่ยั่งยืนทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม โดยแสดงออกในรูปของวิสัยทัศน์ พันธกิจ รวมทั้งกรอบแนวทางการดำเนินงาน

วิสัยทัศน์ด้านความยั่งยืน (Sustainability Vision) คือ การเปลี่ยนแปลงในอนาคตที่มาจากผลการพัฒนาชุมชนอย่างมีความรับผิดชอบ

พันธกิจด้านความยั่งยืน (Sustainability Mission) คือ การปฏิบัติ/การดำเนินการที่สำคัญที่ทำให้การพัฒนาของชุมชนบรรลุเป้าหมายด้านความยั่งยืนที่ได้กำหนดไว้

กรอบแนวทางด้านความยั่งยืน (Sustainability Framework) คือ การบ่งชี้ประเด็น/แนวทางที่ทำให้ชุมชนบรรลุเป้าหมายของวิสัยทัศน์ด้านความยั่งยืนของชุมชน

นอกจากนี้การพัฒนาอย่างยั่งยืนจะต้องประกอบด้วยมิติของการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างน้อย 4 มิติ ได้แก่

1. มิติทางเศรษฐกิจ การทำให้เกิดดุลยภาพของการพัฒนา คือเศรษฐกิจที่มีรากฐานมั่นคง มีขีดความสามารถในการแข่งขันและสามารถพึ่งตนเองได้ โดยมีเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นแนวคิดหลัก ให้ความสำคัญพอเพียงในการทำให้คนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ประชาชนมีความมั่นคงปลอดภัย และสามารถพึ่งพาตนเองได้ในที่สุด

2. มิติทางสังคม วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นระเบียบวิถีชีวิตของสังคมที่ทำให้มนุษย์ปรับตัวและดำรงชีวิตอยู่กับสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นได้ โดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม และให้รวมถึงศาสนธรรม ซึ่งเป็นระเบียบจิตใจของคนในสังคมที่ทำให้สังคมอยู่ได้โดยสงบสุข สิ่งเหล่านี้ล้วนถือเป็นการสร้างเงื่อนไขสังคมใหม่ ให้สังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปสู่การพัฒนาที่พึงปรารถนา ก่อให้เกิดความเอื้ออาทร ความรัก ความสามัคคี สมานฉันท์ต่อกัน ชุมชนสังคมมีความเข้มแข็ง
3. มิติทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์ ทั้งเป็นสิ่งที่มิชีวิตและไม่มีชีวิต เกี่ยวโยงสัมพันธ์กันเป็นระบบนิเวศน์ ที่สามารถให้คุณและให้โทษต่อมนุษย์ได้ ทั้งที่ขึ้นกับความสมดุลหรือไม่สมดุลของระบบนิเวศ โดยจะต้องมีการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พัฒนาเทคโนโลยีและการพลังงาน ที่สะอาดปลอดภัย ปลอดภัย ปลอดภัย เพื่อการมีสภาพแวดล้อมที่ดี
4. มิติทางการเมืองการปกครอง ปฏิรูปการเมือง การปกครอง การบริหารให้มีการกระจายอำนาจ ภารกิจหน้าที่ให้แก่ท้องถิ่นโดยแท้จริงให้สามารถตัดสินใจแก้ไขปัญหา และพัฒนาท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น และพึ่งพาตนเองได้อย่างแท้จริง (วัฒนา แป้นน้อย, 2556)

กระบวนการพัฒนาความยั่งยืนของโครงการสุขภาพชุมชน

การจัดการสุขภาพชุมชนอย่างยั่งยืน (Sustainable Community Health Management) เป็นเรื่องของการจัดการทั้งหมดที่เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพของบุคคลในชุมชน และถือว่าเป็นรากฐานที่สำคัญของสังคม ไม่เพียงแต่จำกัดอยู่ในส่วนของการทำงานดูแลสุขภาพ การป้องกันโรค การส่งเสริมสุขภาพ การวินิจฉัยโรค และการรักษาพยาบาลเท่านั้น แต่การจัดการสุขภาพชุมชนอย่างยั่งยืน เป็นการพัฒนาที่มุ่งให้เกิดการพึ่งตนเองด้านสุขภาพของชุมชน ที่มีการดำเนินการควบคู่ไปกับการปรับปรุงวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในชุมชนให้เอื้อต่อการมีสุขภาพดี มีความเข้มแข็งสามารถดูแลสุขภาพของตนเองตามวิธีการที่กำหนดขึ้นเองของชุมชน ดำเนินการเองได้โดยชุมชน และประเมินผลโดยชุมชน ในขณะที่บุคคล องค์กรหรือนักพัฒนาจากภายนอก มีหน้าที่เพียงให้การส่งเสริมและสนับสนุนกลไกต่าง ๆ ที่เอื้อต่อการทำงานหรือพัฒนาสุขภาพให้มีความเชื่อมโยงกับการปฏิบัติการและการประสานงานให้เกิดประโยชน์สูงสุดอย่างเหมาะสม และยั่งยืน (วัฒนา แป้นน้อย, 2556)

การจัดการสุขภาพชุมชนเราไม่สามารถที่จะยึดแนวคิด หรือทฤษฎีใดเพียงอย่างเดียวมาใช้ให้ประสบความสำเร็จได้ ชุมชนยังมีลักษณะแตกต่างกันเพียงใด วิธีการหรือกระบวนการพัฒนาที่นำมาใช้ก็จะมีแตกต่างกัน เราไม่สามารถที่จะลอกเลียนรูปแบบการจัดการที่ประสบความสำเร็จในชุมชนใดชุมชนหนึ่ง ไปใช้กับอีกชุมชนหนึ่งให้ประสบความสำเร็จโดยไม่มีการปรับรูปแบบและวิธีการให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชนใหม่ และการที่จะบอกว่ารูปแบบการจัดการแบบใดมีความเหมาะสมกับการพัฒนาชุมชนมากที่สุด ก็คงไม่ใช่คำตอบที่นักจัดการสุขภาพชุมชนควรเป็นผู้ตอบ แต่ผู้ที่จะให้คำตอบของคำถามนี้ได้ดีที่สุດก็คือ ชุมชน ซึ่งเป็นทั้งเป้าหมายและวิถีแห่งการจัดการ

หัวใจสำคัญของการจัดการอย่างยั่งยืนอยู่ที่ความเหมาะสมลงตัวของวิธีการจัดการกับบริบทของพื้นที่ การดำเนินงานต้องดำเนินการไปด้วยกันในทุกส่วน ไม่สามารถที่จะแยกส่วนได้ ดังที่เคยปรากฏให้เห็นเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ในอดีตแล้วว่าการพัฒนาที่แยกส่วนนอกจากไม่ได้ทำให้เกิดผลการพัฒนาที่ยั่งยืนแล้วยังได้สร้างปัญหาทับซ้อนขึ้นมาในสังคม นานับประการ เช่น การพัฒนาเศรษฐกิจที่มุ่งเพิ่มตัวเลข GDP ให้สูง ๆ และยึดตัวเลขนี้เป็นตัววัดระดับของการพัฒนา ละเลยการพัฒนาในด้านอื่น ๆ ควบคู่กันไปด้วย เช่น สังคม การศึกษา สิ่งแวดล้อม คุณธรรมจริยธรรม รวมทั้งเรื่องสุขภาพอนามัย ได้สร้างปัญหาและความเหลื่อมล้ำขึ้นในสังคมไทยหลายประการ เช่น การเคลื่อนย้ายแรงงานจากชนบทเข้าสู่เมือง ปัญหายาเสพติด อาชญากรรม ความรุนแรงและความแตกแยกทางสังคม ปัญหาการศึกษาที่มุ่งพัฒนาสติปัญญาที่เป็นเปลือกนอกแต่ละเลยในเรื่องจิตใจและศีลธรรม การแก้ปัญหาข้างต้นให้บังเกิดผลจึงไม่สามารถที่จะแยกส่วนกันทำให้เสร็จเป็นเรื่อง ๆ ไปได้

แต่เป็นเรื่องที่จะต้องลงมือปฏิบัติไปพร้อม ๆ กันไปทั้งระบบของสังคม ทำนองเดียวกันกับการพัฒนาสุขภาพชุมชน เราไม่สามารถที่จะดำเนินการพัฒนาในเรื่องสุขภาพแต่เพียงด้านเดียว โดยไม่คำนึงถึงปัจจัยอื่นๆ ของสังคม/ชุมชน ได้เพียงส่วนเดียวในขณะที่ส่วนอื่น ๆ ของสังคม/ชุมชนกำลังถูกปัญหาและสถานการณ์ความท้าทาย รุกคืบเข้าหาอยู่ทุกช่วงขณะ ทุกเรื่องของการแก้ปัญหาและพัฒนาสุขภาพในอนาคตจึงต้องเน้นที่ความเป็นระบบ ที่ประกอบด้วยความเชื่อมโยงกันขององค์ประกอบต่างๆ อย่างสมดุลและเป็นองค์รวม เพื่อไปสู่ความยั่งยืนของการพัฒนาในที่สุด ซึ่งประเทศ รัสเซีย (2550) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของระบบสุขภาพชุมชน ว่าประกอบด้วยความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของ 10 องค์ประกอบ เมื่อองค์ประกอบทั้งหมดได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบ สมบูรณ์ และมีการบูรณาการอยู่กันและกัน ย่อมเอื้อให้เกิดสุขภาพ ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สังคม และปัญญา แก่คนทั้งหมดที่มีส่วนร่วมกันสร้างขึ้นมา อย่างยั่งยืนในที่สุด ดังนี้

1. องค์ประกอบที่เป็นแกนหรือฐานรากของการพัฒนาอย่างบูรณาการ 4 องค์ประกอบ ได้แก่ การเคารพศักดิ์ศรีและคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ การมีสัมมาชีพเต็มพื้นที่ วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม และชุมชนเข้มแข็ง
2. องค์ประกอบของภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาอย่างบูรณาการ ประกอบด้วย 5 องค์ ประกอบ ได้แก่ การศึกษา ศาสนา วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การสื่อสาร และการสาธารณสุข ซึ่งภาคส่วนต่าง ๆ ทั้ง 5 ภาคส่วนนี้จะต้องเข้าไปเชื่อมต่อกับแกนกลางที่เป็นฐานรากให้แข็งแรง ไม่ใช่ลอยตัวอยู่แบบไม่มีฐาน
3. องค์ประกอบที่เป็นตัวประสาน เพื่อให้องค์ประกอบทั้งหมดมีความสัมพันธ์กันอย่างถูกต้องและสมบูรณ์ คือ ทิศทางการพัฒนาและนโยบายสาธารณะ

บทบาทของประชาชนในการจัดการสุขภาพ

ศักยภาพในการจัดการสุขภาพของชุมชน มีรากฐานมาจากศักยภาพและความสามารถในการจัดการสุขภาพตนเองของบุคคลและครอบครัว ซึ่ง มัลลิกา มัติโก (2553) ได้ให้แนวคิดที่แสดงให้เห็นถึงบทบาทและความสำคัญของประชาชนในการจัดการสุขภาพ ไว้ดังนี้

1. สุขภาพและการเจ็บป่วยเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาพร้อม ๆ กับสังคม ดังนั้นการดูแลจัดการด้านการเจ็บป่วยจึงเป็นสิทธิและหน้าที่ของประชาชน ครอบครัว และชุมชน
2. สุขภาพและความเจ็บป่วยจัดอยู่ในขอบข่ายทางวัฒนธรรม บุคคลแต่ละคนย่อมมีวิถีในการแก้ไขปัญหาที่แตกต่างกันออกไป แม้จะเป็นปัญหาโรคภัยไข้เจ็บเดียวกัน ทั้งนี้แต่ละคนย่อมมีประสบการณ์ ค่านิยม และแนวคิดความเชื่อทางสุขภาพและความเจ็บป่วย แตกต่างกันไป
3. ในชุมชนทุกชุมชนการแก้ไขปัญหาเรื่องสุขภาพและความเจ็บป่วยถูกกำหนดแล้วโดยกฎเกณฑ์ทางสังคม สังคมเป็นผู้ระบุและตัดสินใจว่าใครป่วย ป่วยเป็นอะไร และรักษาอย่างไร ดังนั้นการเยียวยาจึงเป็นเรื่องของประชาชนในชุมชน
4. บริการทางการแพทย์ยังไม่ทั่วถึง มีราคาแพงและไม่ตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของประชาชน จึงมีความจำเป็นที่สังคมต้องมีการดูแลสุขภาพตนเอง เพื่อตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐาน
5. การดูแลสุขภาพเป็นกระบวนการตัดสินใจซึ่งรวมตั้งแต่การสังเกต การรับรู้อาการ การให้ความหมายอาการ การตัดสินใจเกี่ยวกับความรุนแรง การเลือกวิธีการรักษา และการประเมินผลของการรักษา (วัฒนา เป้นน้อย. เอกสารอ่านประกอบการเรียนวิชาการแก้ปัญหาและพัฒนาสาธารณสุข. วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร. ตรัง.)

เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

วิกฤติเศรษฐกิจในปี พ.ศ. 2540 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงถูกใช้เป็นหลักการสำคัญในความพยายามเพื่อการพัฒนาความยั่งยืนของประเทศไทย ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเน้นความสมดุลในการใช้ทุนทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีพื้นฐานอยู่บนหลักการ 3 ประการ ที่เน้นการเดินทางสายกลางสำหรับคนไทยทุกระดับตั้งแต่จากทุกครอบครัว สู่ระดับชุมชนและสู่ระดับประเทศ หลักการเหล่านี้คือ (<https://thailand.opendevelopmentmekong.net/th/topics/sustainable-development-goals/>)

1. ความพอประมาณ

ในปีพ.ศ. 2541 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชได้อธิบายถึงความหมายของการรู้จักความพอประมาณ: “ความพอเพียงคือความพอประมาณ ... ความพอประมาณไม่ได้หมายความว่าประหยัดเกินไป อนุญาตให้ใช้สินค้าที่หุงหาได้ ... แต่ควรจะพอประมาณตามความหมายของตนเอง” — พระราชดำรัส ณ พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ.2541

ประเทศไทย การพอประมาณเป็นหลักการที่สำคัญในการบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืน เช่น การบริโภคที่น้อยลงและรูปแบบการผลิตที่หลากหลาย (เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ 12) การลดการใช้เชื้อเพลิงฟอสซิล (เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ 7) และการจัดการทางทะเลอย่างยั่งยืน (เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ 14) และบนบก (เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ 15) ระบบนิเวศต่าง ๆ

2. ความสมเหตุสมผล

ความสมเหตุสมผลหมายถึงการพิจารณาอย่างรอบคอบของผลกระทบที่การกระทำและการตัดสินใจของเราอาจมีต่อทั้งผู้อื่นและโลกรอบตัวเรา การพิจารณาเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน ความสมเหตุสมผลมีการประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติได้มากมายในประเด็นระดับโลกเรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโลก (เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ 13) ความเท่าเทียม (เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ 10) ความยุติธรรม (เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ 16) การพัฒนาแหล่งพลังงานที่สะอาด (เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ 7) และการลดมลพิษ (เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ 12)

3. ความรอบคอบ

ความรอบคอบเป็นเรื่องเกี่ยวกับการประเมินความเสี่ยงต่าง ๆ การทำงานอย่างเป็นระบบและการบรรลุระดับของความสามารถและการพึ่งพาตนเองก่อนดำเนินการต่อ นอกจากนี้ยังเป็นเรื่องเกี่ยวกับคนที่ดูแลไม่ให้เกิดขีดความสามารถของพวกเขา หลักการนี้อาจประยุกต์ใช้กับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนเกือบทั้งหมดรวมทั้งด้านสุขภาพ (เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ 3) อาหาร (เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ 2) น้ำ (เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ 6) และความมั่นคงด้านพลังงาน (เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ 7)

ความเชื่อมโยงระหว่างหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy Philosophy: SEP) และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (SEP) มีความสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDG) อย่างกลมกลืน เพราะมีเป้าหมายปลายทางที่สอดคล้องกัน กล่าวคือ ทั้ง SEP และ SDGs ต่างมุ่งพัฒนาและสร้างความสมดุลในมิติสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ส่วนที่เหลื่อมกันอยู่แต่ไม่ขัดกันก็คือ SEP เน้นมิติวัฒนธรรมด้วย ขณะที่ใน SDGs มิติวัฒนธรรมแฝงอยู่ในหลายเป้าหมาย และมีส่วนของสันติภาพและความร่วมมือเพื่อการพัฒนาเพิ่มเข้ามา

ความร่วมมือเพื่อการพัฒนาที่มีปรากฏอยู่ในการประยุกต์ใช้ SEP ในภาคเกษตร คือ เกษตรทฤษฎีใหม่ ในระยะที่ 3 หลังจากชุมชนมีความเข้มแข็งแล้วจึงขยายความร่วมมือมายังองค์กรภายนอกชุมชน ซึ่งในส่วนนี้ SDGs จะมีความชัดเจนกว่า SEP ในแง่ที่ว่า SDGs ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับเป้าหมายด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม อย่างชัดเจนในรายละเอียดของเป้าหมาย (Goals) 17 ประการ และเป้าประสงค์ (Targets) 169 ประการ

นอกจากนี้ SEP ยังช่วยเสริม SDGs ให้เข้มแข็งมากยิ่งขึ้นไปอีกเพราะ SEP ให้หลักการในการดำเนินการเพื่อการบรรลุ SDGs ด้วย โดย SEP ให้หลักในการดำเนินการเอาไว้ว่า

- (1) การดำเนินการใด ๆ เพื่อบรรลุ SDGs ต้องอาศัยองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้อง และคำนึงให้มีผลกระทบทางลบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม (เงื่อนไขความรู้ และคุณธรรม)
 - (2) การดำเนินการต้องพิจารณาทางเลือกต่าง ๆ ให้รอบด้าน เห็นเหตุ เห็นผลผลิต ผลลัพธ์และผลกระทบของแต่ละทางเลือก (หลักความมีเหตุผล)
 - (3) การดำเนินการควรใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพให้พอดีกับการบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ ไม่เกิดของเหลือ เน้นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในครัวเรือนหรือในชุมชนอยู่ก่อนที่จะขยายไปพึ่งพาทภายนอก (หลักความพอประมาณ)
 - (4) การดำเนินการควรเตรียมการเพื่อรองรับกับความเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นได้ (หลักภูมิคุ้มกัน)
 - (5) การดำเนินการจะบรรลุผลได้หากเริ่มจากการระเบิดจากข้างใน เริ่มจากท้องถิ่นซึ่งในการเริ่มดำเนินการจากท้องถิ่นได้นั้นจะต้องไม่ละเลยมิติวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่จะช่วยเชื่อมโยงคนในท้องถิ่นกับการพัฒนาได้
- ยิ่งไปกว่านั้น SEP ยังช่วยกำหนดเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาที่ยั่งยืนไว้ด้วย คือ การพัฒนาที่สุดท้ายต้องมุ่ง “ความสุข” และ “ประโยชน์สุข” ของสังคม ซึ่งหลักคิดนี้จะช่วยให้การพัฒนาที่เกิดขึ้นมิได้เกิดขึ้นแบบเพียงแค่นี้ แต่เกิดขึ้นเพื่อให้เกิดความสุขและประโยชน์สุขของสังคมด้วย

ภาพที่ 1 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนของประเทศไทย แก่ไขโดย ODTจากมูลนิธิมั่นพัฒนา
 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นหลักปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร พระราชทานแก่สังคมไทยตั้งแต่พุทธศักราช 2517 หลักสำคัญของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้น เป็นหลักการที่มุ่ง “ความสุข” และ “ประโยชน์สุข” ของประชาชน และสังคม (<https://www.sdgmovement.com/2019/09/27/sep-and-sdgs/>)

ความสุข เป็นสภาวะทางจิตใจที่เป็นบวก เป็นผลมาจากทั้งปัจจัยภายนอก คือ สภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และสิ่งแวดล้อม และปัจจัยภายในคือ ระดับสติปัญญา วิธีคิด หลักคุณธรรมจริยธรรม ของบุคคลนั้น **ประโยชน์สุข** คือสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะและนำมาซึ่งความสุข สงบ และเจริญก้าวหน้าของสังคม

การจะบรรลุความสุขและประโยชน์สุข คือมิติต่าง ๆ ของชีวิตและสังคมมีความสุข สงบและสมดุล และพร้อมรับกับความเปลี่ยนแปลง มิติที่หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้ความสำคัญคือ มิติสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม

การจะเกิดความสมดุลและพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงในมิติต่างๆ ข้างต้นได้ กระบวนการตัดสินใจควรอยู่บนพื้นฐานของหลักการ 3 ประการและเงื่อนไข 2 ประการ ประกอบด้วย

1. **ความมีเหตุผล** คือ ในการดำเนินการใด ๆ ต้องมองเห็นทางเลือกที่เกี่ยวข้อง เห็นเหตุและผล และผลกระทบทั้งทางบวกและลบของทางเลือกต่างๆ เห็นผลที่เป็นคุณค่าแท้ของการดำเนินการนั้น ๆ
2. **ความพอประมาณ** คือ การดำเนินการควรต้องให้ทรัพยากรและดำเนินการในระดับที่พอดีเหมาะสมกับเงื่อนไขที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายในแบบที่ประหยัดไม่เกิดของเสียโดยไม่จำเป็น
3. **มีภูมิคุ้มกัน** คือ มีการพิจารณาถึงแผนสำรอง รองรับการเปลี่ยนแปลงที่คาดไม่ถึง

เงื่อนไข 2 ประการ คือ

1. **เงื่อนไขความรู้** คือ ต้องมีทั้งองค์ความรู้ในเรื่องที่เกี่ยวข้องและมีสติปัญญาที่จะพิจารณาว่าสิ่งที่เลือกจะนำไปสู่ความสุขและประโยชน์สุขหรือไม่
2. **เงื่อนไขคุณธรรม** คือ อยู่บนฐานของหลักคุณธรรมและศีลธรรมอันดีของสังคม ไม่ส่งผลกระทบต่อคนอื่นหรือสิ่งแวดล้อม

เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs)

SDGs คือ เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals) ซึ่งเป็นกรอบทิศทาง การพัฒนาของ โลกภายหลังปี ค.ศ. 2015 (พ.ศ. 2558) ที่องค์การสหประชาชาติ (United Nations: UN) กำหนดต่อเนื่องจาก MDGs หรือ เป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (Millennium Development Goals) ที่สิ้นสุดลงเมื่อเดือนสิงหาคม 2558 โดยสามารถ จำแนกออกได้เป็น 5 กลุ่ม ตามปัจจัย 5 P's ของสหประชาชาติ ได้ดังต่อไปนี้

1. กลุ่ม People ที่ว่าด้วยเรื่องคุณภาพชีวิตของผู้คน (เป้าหมายที่ 1, 2, 3, 4, 5)
2. กลุ่ม Prosperity ที่ว่าด้วยเรื่องความเจริญทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนและครอบคลุม (เป้าหมายที่ 7, 8, 9, 10, 11)
3. กลุ่ม Planet ที่ว่าด้วยเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (เป้าหมาย 6, 12, 13, 14, 15)
4. กลุ่ม Peace ที่ว่าด้วยเรื่อง สันติภาพ สถาบันที่เข้มแข็ง และความยุติธรรม (เป้าหมาย 16)
5. กลุ่ม Partnership ที่ว่าด้วยเรื่อง การเป็นหุ้นส่วนเพื่อการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (เป้าหมาย 17)

หลักการที่เป็นพื้นฐานของ SDGs ที่สำคัญคือหลักการพัฒนาที่ครอบคลุม (Inclusive Development) และหลักการ พัฒนาอย่างบูรณาการ (Integrated Development) หลักการพัฒนาที่ครอบคลุม (Inclusive Development) คือ การพัฒนาที่ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง มุ่งให้ผลประโยชน์ของการพัฒนากระจายไปยังกลุ่มคนทุกกลุ่มในสังคม คนเปราะบางและด้อยโอกาสกลุ่ม ต่าง ๆ สามารถเข้าถึงบริการสาธารณะและโอกาสทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมได้อย่างเท่าเทียมกัน องค์กรที่ดี ปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาที่เชื่อมโยงกันอย่างซับซ้อน การพัฒนาอย่างบูรณาการ (Integrated Development) จึงเป็นหลักการ สำคัญอีกประการหนึ่ง หมายถึง ในการบรรลุเป้าหมาย SDGs จำเป็นต้องใช้ศาสตร์หลายศาสตร์เพื่อทำความเข้าใจและหา หนทางเพื่อบรรลุความยั่งยืน และต้องการความร่วมมือจากหลายภาคส่วน (<https://www.sdgmove.com/2019/09/27/sep-and-sdgs/>)

ภาพที่ 2 เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) 17 เป้าหมาย

จากภาพที่ 2 แสดงเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งประกอบด้วย

เป้าหมายที่ 1 ขจัดความยากจนทุกรูปแบบในทุกพื้นที่

เป้าหมายที่ 2 ยุติความหิวโหย บรรลุความมั่นคงทางอาหารและยกระดับโภชนาการและส่งเสริมเกษตรกรรมที่ยั่งยืน

เป้าหมายที่ 3 สร้างหลักประกันว่าคนมีชีวิตที่มีสุขภาพดีและส่งเสริมสวัสดิภาพสำหรับทุกคนในทุกวัย

เป้าหมายที่ 4 สร้างหลักประกันว่าทุกคนมีการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างครอบคลุมและเท่าเทียม และสนับสนุนโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิต

เป้าหมายที่ 5 บรรลุความเท่าเทียมระหว่างเพศ และเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่สตรีและเด็กหญิง

เป้าหมายที่ 6 สร้างหลักประกันว่าจะมีการจัดให้มีน้ำและสุขอนามัยสำหรับทุกคนและมีการบริหารจัดการที่ยั่งยืน

เป้าหมายที่ 7 สร้างหลักประกันให้ทุกคนสามารถเข้าถึงพลังงานสมัยใหม่ที่ยั่งยืนในราคาที่ย่อมเยา

เป้าหมายที่ 8 ส่งเสริมการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ต่อเนื่อง ครอบคลุม และยั่งยืน การจ้างงานเต็มที่ มีผลิตภาพ

และการมีงานที่เหมาะสมสำหรับทุกคน

เป้าหมายที่ 9 สร้างโครงสร้างพื้นฐานที่มีความทนทาน ส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ครอบคลุมและยั่งยืน และส่งเสริมนวัตกรรม

เป้าหมายที่ 10 ลดความไม่เสมอภาคภายในประเทศและระหว่างประเทศ

เป้าหมายที่ 11 ทำให้เมืองและการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มีความครอบคลุม ปลอดภัย มีภูมิคุ้มกันและยั่งยืน

เป้าหมายที่ 12 สร้างหลักประกันให้มีรูปแบบการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืน

เป้าหมายที่ 13 เร่งต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและผลกระทบที่เกิดขึ้น

เป้าหมายที่ 14 อนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากมหาสมุทร ทะเล และทรัพยากรทางทะเลอย่างยั่งยืนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ยั่งยืน

เป้าหมายที่ 15 ปกป้อง ป่าชุมชน และสนับสุนนการใช้ระบบนิเวศบนบกอย่างยั่งยืน จัดการป่าไม้อย่างยั่งยืนและต่อสู้การกลายสภาพเป็นทะเลทราย หยุดการเสื่อมโทรมของที่ดินและฟื้นสภาพกลับมาใหม่ และหยุดการสูญเสียดังกล่าวหลายทางชีวภาพ

เป้าหมายที่ 16 ส่งเสริมสังคมที่สงบสุขและครอบคลุมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ให้ทุกคนเข้าถึงความยุติธรรมและสร้างสถาบันที่มีประสิทธิภาพ รับผิดชอบ และครอบคลุมในทุกระดับ

เป้าหมายที่ 17 เสริมความเข้มแข็งให้แก่งlobal การดำเนินงานและฟื้นฟูสภาพหุ้นส่วนความร่วมมือระดับโลกสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืน (พงค์เทพ สุธีรัฐภูมิ, 2557)

การรู้จักแต่เพียง 17 เป้าหมายโดยไม่เข้าใจหลักการเบื้องหลังอาจทำให้นำ SDGs ไปใช้แบบผิดฝาผิดตัวก็เป็นได้ เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) เป็นเป้าหมายที่เน้นการพัฒนาที่ครอบคลุม (Inclusive) มุ่งการเปลี่ยนแปลง (Transformative) และบูรณาการ (Integrated) ที่ทุกประเทศต่างมีโจทย์ที่จะต้องนำไปปฏิบัติมิใช่เพียงประเทศยากจน (Universal) แต่ในขณะเดียวกันก็เน้นการนำไปปฏิบัติและแก้ปัญหาในระดับท้องถิ่น (Locally-focused) นั้นหมายถึงว่า แม้เป้าหมายจะแบ่งเป็น 17 เป้าหมาย แต่การพิจารณาและดำเนินการจะต้องเป็นไปอย่างบูรณาการ เห็นความเชื่อมโยง (Interlinkage) มุ่งผลลัพธ์ (outcome-based) และให้ความสำคัญกับคนกลุ่มที่เปราะบาง (Vulnerable people) คนยากจน และคนกลุ่มต่าง ๆ ที่มักถูกทิ้งไว้ข้างหลัง และแม้ว่า SDGs จะเป็นเป้าหมายระดับโลก แต่การนำ SDGs ไปปรับให้เหมาะกับบริบทของพื้นที่ (Localization of the SDGs) ก็เป็นเรื่องสำคัญ ต้องให้ท้องถิ่นเป็นเจ้าของ มีการให้ความหมายแก่เป้าประสงค์ (Targets) และตัวชี้วัด (Indicators) ที่เหมาะสมกับท้องถิ่น และร่วมผลักดัน โดยหลักการ การขับเคลื่อน SDGs ควรจะเป็นกระบวนการที่เริ่มจากฐานรากขึ้นสู่ระดับนโยบาย (Bottom-Up) และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทหลักในการนำ SDGs ไปปฏิบัติ (<https://www.sdgmovement.com/ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับ/>)

เนื้อหากิจกรรมกรรมการเรียนรู้ ครั้งที่ 2

ระบบและกลไกที่ทำให้เกิดความยั่งยืนในโครงการสุขภาวะ

วัตถุประสงค์ : หลังศึกษาเนื้อหาในบทนี้แล้ว ผู้อ่านสามารถ

1. เข้าใจระบบและกลไกที่ทำให้เกิดความยั่งยืนในโครงการสุขภาวะจากชุมชนต้นแบบ
2. วิเคราะห์ประเด็นด้านความยั่งยืนที่ชุมชนและผู้มีส่วนได้เสียให้ความสำคัญได้
3. อธิบายปัจจัยที่ทำให้เกิดความยั่งยืนในโครงการสุขภาวะได้
4. กำหนดวิธีการดำเนินงานด้านความยั่งยืนของโครงการสุขภาวะได้

สาระสำคัญ :

ระบบและกลไกที่ทำให้เกิดความยั่งยืนในโครงการสุขภาวะ จำเป็นต้องมีกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนประกอบด้วย

- 1) สภาผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง โครงสร้างสภาผู้นำที่สามารถบริหารจัดการงานชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ องค์กรประกอบของสภาผู้นำครอบคลุมทุกกลุ่ม มีความเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มและองค์กรภายในชุมชน
- 2) มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่องและแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับภาคีเครือข่าย
- 3) ชุมชนมีกระบวนการคิดเรื่องข้อมูล มีชุดข้อมูลสำคัญ การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้ข้อมูลของชุมชนเพื่อไปสู่การจัดการปัญหาและไขประโยชน์
- 4) การมีส่วนร่วมของสมาชิกในทุกชั้นตอน ร่วมวางแผน ร่วมดำเนิน รวมทั้งมีการร่วมติดตามประเมินผล
- 5) การระดมทรัพยากรทั้งภายในและภายนอกชุมชน รวมทั้งการกระจายทรัพยากรอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม
- 6) การเชื่อมโยงกับองค์กรและบุคคลภายนอก ทั้งภาครัฐ เอกชน ภาควิชาการ
- 7) การบริหารจัดการโครงการ มีแผนการดำเนินงานชัดเจน สามารถบริหารจัดการได้ตามแผน

เกริ่นนำ

ในทุกๆ นิยามของ “การพัฒนาที่ยั่งยืน” มีจุดเน้นร่วมกันว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึง การปรับปรุงคุณภาพชีวิต มนุษย์ภายใต้ศักยภาพของระบบนิเวศน์วิทยาของโลก การพัฒนาที่ยั่งยืนจึงมีส่วนประกอบพื้นฐานที่สำคัญ 3 องค์ประกอบ ได้แก่ องค์ประกอบทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ส่วนประกอบทั้งสามนี้จะเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน

วัตถุประสงค์ของการพัฒนาที่ยั่งยืน ตามแนวคิดของ Edward Barbier คือ การบรรลุเป้าหมายทั้งสามองค์ประกอบนี้ ให้ได้ดีที่สุด และโดยที่สังคมไม่สามารถบรรลุเป้าหมายที่สูงสุดในทุกส่วนประกอบได้ จึงจำเป็นต้องยอมลดเป้าหมายในบางองค์ประกอบ เพื่อให้เป้าหมายในองค์ประกอบอื่นเพิ่มขึ้น

ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการจัดลำดับความสำคัญระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆว่าจะให้องค์ประกอบใดมีลำดับความสำคัญที่สูงกว่าองค์ประกอบอื่น ๆ เช่น ถ้าให้ลำดับความสำคัญทางการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในอันดับแรก ก็อาจต้องชดเชยด้วยการให้เป้าหมายทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมลดลง เป็นต้น

ระบบและกลไกที่ทำให้เกิดความยั่งยืนในโครงการสุขภาวะ

ในท่ามกลางวิกฤติบ้านเมืองที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นด้านการเมือง เศรษฐกิจ ศิลธรรม สภาวะเสี่ยงภัยจากสิ่งแวดล้อม ฯลฯ ขณะเดียวกันเมื่อมองย้อนลงไปในช่วงชนต่าง ๆ ทั่วประเทศแล้ว พบว่ามีอยู่ไม่น้อยเลยทีเดียวที่ผู้นำและชาวบ้านในชุมชน ได้ร่วมกันนำพาชุมชนของตนเองให้มีภูมิคุ้มกันจากสิ่งต่างๆ ที่เข้ามากระทบและสร้างเป็นชุมชนต้นแบบของความเข้มแข็งอยู่หลายแห่ง ทั้งที่ไม่หน่วยงานให้การสนับสนุนจัดตั้ง หรือเป็นชุมชนที่ลุกขึ้นมาต่อสู้และจัดการด้วยตนเอง

ตัวอย่างชุมชนต้นแบบที่ไม่อยู่ทั่วประเทศ เช่น ควนรู สงขลา หนองยาว ฉะเชิงเทรา บัวใหญ่ น่าน บึงกาสาม ปทุมธานี หัวสำโรง ลพบุรี ห้วยกรด ชัยนาท หนองสาหร่าย กาญจนบุรี ศิลาลอย ประจวบคีรีขันธ์ เป็นต้น ตำบลต่าง ๆ เหล่านี้ มีทั้งองค์กรชุมชนที่หลากหลายและเข้มแข็ง มีแกนนำธรรมชาติ ปราชญ์ชาวบ้าน แกนนำที่เป็นทางการ กำหนดผู้นำหมู่บ้าน อบต. และสถาบันในท้องถิ่น (วัด โรงเรียน สถานือนามัย) ร่วมกันทำงานพัฒนาด้านต่างๆ เช่น การทำแผนชุมชน การจัดสวัสดิการ การจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อม การจัดการทุนของชุมชน จัดให้มีสภาผู้นำชุมชน ฯลฯ มีเวทีแลกเปลี่ยนร่วมกันคิด ร่วมกันหาแนวทางแก้ไขปัญหาต่าง ๆ นำไปสู่การสร้างเป้าหมายร่วมกัน ของพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ซึ่งจากการทำงานในแนวทางดังกล่าว ได้ช่วยให้เกิดการจัดการตนเองร่วมกัน ของชุมชนท้องถิ่น โดยที่ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม เกิดความสัมพันธ์อันดีภายในชุมชนท้องถิ่น จากการที่ชุมชนท้องถิ่นได้ร่วมกันจัดการตนเองตามแนวทางดังกล่าว ทำให้เกิดความเข้มแข็ง และส่งผลดีต่อชุมชนท้องถิ่น โดยร่วมมือวิเคราะห์ชุมชนเข้มแข็งเหล่านี้ จะพบว่า “ทุน” สำคัญที่สุดของพวกเขาไม่ใช่ ดิน ไม่ใช่ป่าหรือทรัพยากรต่าง ๆ ไม่ใช่แรงงาน ไม่ใช่เงิน แต่เป็น “ความรู้และปัญญา” ความรู้ที่ได้มาจากการเรียนรู้จากการปฏิบัติจากประสบการณ์ทั้งบวกและลบ ทั้งสำเร็จและล้มเหลว ปัญญาที่ได้จากการตกผลึก สรุปบทเรียน กลายเป็นหลักคิดหลักการนำทางชีวิตให้ทั้งกับตนเองและชุมชน แกนนำชุมชนที่ไม่ประสบการณ์ และคนทำงานพัฒนา จึงได้ร่วมกันยกร่าง พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชนขึ้นมา เพื่อให้มีกฎหมายที่จะช่วยหนุนเสริม สร้างการยอมรับการทำงานร่วมกันแบบสภาองค์กรชุมชน ทำให้กรณีตัวอย่างดี ๆ ที่ทำมาแล้วขยายออกไปพื้นที่อื่น พื้นที่ที่สนใจ และพร้อมจะร่วมกันสร้างสภาองค์กรชุมชน ที่ถือเป็นระบบ ประชาธิปไตยทางตรงจากฐานรากได้ร่วมกันทำเรื่องนี้ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

สภาองค์กรชุมชน หมายถึงเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชนของคนในชุมชนท้องถิ่น โดยคนในชุมชนท้องถิ่น และเพื่อคนในชุมชนท้องถิ่น เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ดังกล่าวประกอบด้วย ตัวแทนของกลุ่มองค์กรชุมชน ต่างๆ เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มอนุรักษ์ป่าและกลุ่มกิจกรรมพัฒนาอื่น ๆ ที่ไม่อยู่ในแต่ละชุมชน ผู้นำชุมชนที่ไม่เป็นทางการ เช่น ผู้รู้ภูมิปัญญา ปราชญ์ชาวบ้าน และผู้นำทางการได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านในชุมชนท้องถิ่น สถาบันในท้องถิ่น (บ้าน วัด โรงเรียน) เข้ามาร่วมไขว่คว้าเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนท้องถิ่นร่วมกันเป็นระบบการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นที่ไม่มาตั้งแต่อดีตแล้ว สภาองค์กรชุมชน จึงเปรียบเสมือนองค์กรของชุมชนฐานราก ที่เปิดพื้นที่/เปิดโอกาสให้ชุมชนสามารถดูแลและจัดการตนเอง ทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการกำหนดภาพรวม แนวทางการพัฒนาชุมชนบูรณาการงานพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของตนเอง เชื่อมโยงการทำงานระหว่างองค์กรชุมชนต่าง ๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่นอย่างมีทิศทาง มีพลังและเป็นอิสระ ประสานให้เกิดการทำงานร่วมระหว่างองค์กรชุมชนกับหน่วยงาน/ภาคการพัฒนาที่ หลากหลายเพื่อให้นโยบายการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับชุมชนท้องถิ่น มีความสอดคล้องกับสภาพปัญหา ความต้องการความหลากหลายทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นนั้น สภาองค์กรชุมชน หากชุมชนท้องถิ่นใด มีสภาองค์กรชุมชนตำบลเกิดขึ้นก็จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ดังนี้

1. เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น โดยการระดมพลังทางปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริม สนับสนุนการป้องกันและแก้ไขปัญหาชุมชนท้องถิ่นด้วยคนในชุมชนของตนเองได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน
2. เกิดกลไกขององค์กรชุมชนที่จะเข้าไปหนุนเสริมการพัฒนาท้องถิ่นในด้านต่างๆ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครองและการพัฒนาคุณภาพชีวิต
3. ผนึกกำลังและประสานความร่วมมือระหว่างชุมชนกับภาคส่วนต่างๆ ในการพัฒนาประเทศ เพื่อให้ดำเนินไปในทิศทางที่ตรงกับสภาพปัญหาและความต้องการของประชาชน รวมทั้งสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นนั้น
4. สนับสนุนให้เกิดการสร้างระบบประชาธิปไตยขั้นพื้นฐานที่ แท้จริง ที่มากกว่าสิทธิการเลือกตั้งโดยการคืนอำนาจให้อิสระในการตัดสินใจและจัดการตนเองแก่คนในชุมชนท้องถิ่น

เป้าหมายเชิงคุณภาพระดับตำบล

1. สภาองค์กรชุมชนตำบลต้องเป็นกลไกในการจัดทำข้อมูลศักยภาพพื้นที่ข้อมูลองค์กรชุมชน เครือข่ายองค์กรชุมชน และภาคีพัฒนาต่างๆ ในตำบล
2. สภาองค์กรชุมชนตำบลต้องมีคณะทำงานที่เป็นที่ยอมรับ และมีการวางแผนเพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงและสนับสนุนการขับเคลื่อนงานตั้งแต่ระดับหมู่บ้าน
3. แผนพัฒนาสภาองค์กรชุมชนต้องเป็นแผนพัฒนาที่จากระดับหมู่บ้านชุมชน
4. สภาองค์กรชุมชนตำบล สามารถประสานงานกับหน่วยงานของท้องถิ่นท้องถิ่นและรัฐในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างซึ่งกันและกัน
5. พัฒนาระดับสภาองค์กรชุมชนตำบล ให้เคียงคู่การทำงาน การพัฒนาร่วมกับองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น (อบต. เทศบาล)
6. การดำเนินงานเน้นการสร้างระเบียบข้อตกลงร่วมกันสู่การเป็นธรรมาภิบาลหมู่บ้าน/ตำบล
7. สภาองค์กรชุมชนตำบลต้องมีการประเมินผลเพื่อปรับปรุงเป็นระยะ
8. สมาชิกสภาองค์กรชุมชนตำบล ต้องมีการวิเคราะห์หลังวิเคราะห์ข้อมูล (รู้เขา รู้เรา) เพื่อใช้เป็นฐาน ข้อมูลในการทำงานในพื้นที่
9. แผนการทำงานที่เกิดจากสภาองค์กรชุมชน ต้องเป็นแผนในการแก้ไขปัญหา 3 ระดับ ได้แก่ การแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง (เบื้องต้น) การร่วมกันแก้ไขปัญหาเป็นเครือข่ายหรือร่วมกับสภาองค์กรชุมชนตำบลใกล้เคียง และการให้หน่วยงานภายนอกให้การสนับสนุน
10. สภาองค์กรชุมชนตำบล เน้นการดำเนินงานฟื้นฟูวิถีชีวิตวัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่น
11. สภาองค์กรชุมชนตำบล ต้องมีการประชุมอย่างต่อเนื่องเป็น

ปัจจัยสู่ความสำเร็จที่ทำให้เกิดความยั่งยืนในโครงการสุขภาวะ

ปัจจัยแห่งความสำเร็จที่ทำให้เกิดความยั่งยืนในโครงการสุขภาวะ มีอยู่ด้วยกัน 5 ประการ ได้แก่

1. การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ

โครงการที่ประสบความสำเร็จจะต้องเป็นโครงการที่ได้รับความสนใจและความร่วมมือจากประชาชน การที่จะทำให้ประชาชนสนใจและร่วมมือได้ ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดและดำเนินโครงการ เพื่อให้ได้โครงการที่ประชาชนต้องการและพึงพอใจมากที่สุด ดังนั้นก่อนที่จะเริ่มโครงการใดได้ผู้บริหารและปฏิบัติงานจะต้องสอบถามและรับฟังความคิดเห็นหรือความต้องการขอประชาชน เช่น โครงการเสริมสร้างสุขภาพดีถ้วนหน้า โครงการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิต และโครงการส่งเสริมสนับสนุนศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

2. การร่วมมือกันทำงานอย่างใกล้ชิดระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและประชาชน

ในการดำเนินโครงการที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอความต้องการ หรือให้ประชาชนจัดทำโครงการเพื่อของบประมาณอุดหนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในระยะเริ่มแรกประชาชนอาจยังไม่มีความรู้ความสามารถในการนำเสนอโครงการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องมอบหมายเจ้าหน้าที่ให้เป็นผู้รับผิดชอบในการเป็นที่เลี้ยงเพื่อให้ความรู้แก่ประชาชนในการเขียนโครงการที่ถูกต้องตามระเบียบของทางราชการ นอกจากนั้นยังต้องทำหน้าที่ประสานงาน เสนอแนะ และอำนวยความสะดวกในการดำเนินโครงการให้แก่ประชาชน เช่น การติดต่อวิทยากรมาให้ความรู้แก่ประชาชน และการสนับสนุนให้ชุมชนหันมาช่วยเหลือและร่วมมือกันมากขึ้น เป็นต้น

3. การแปลงวิสัยทัศน์ นโยบาย และยุทธศาสตร์สู่การปฏิบัติงานอย่างแท้จริง

ในการขับเคลื่อนวิสัยทัศน์ นโยบาย และยุทธศาสตร์ของหน่วยงานเพื่อนำมาสู่การปฏิบัติเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็น โดยการจัดทำและดำเนินโครงการให้เป็นรูปธรรม เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน และการให้บริการสาธารณะแก่ประชาชนอย่างมีคุณภาพ ทั้งนี้ในการดำเนินโครงการใดก็จะต้องคำนึงถึงการบรรลุวิสัยทัศน์ นโยบาย ยุทธศาสตร์ และเป้าหมายของ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่กำหนดไว้ ซึ่งจะต้องสอดคล้องไปในทิศทางเดียว ดังนั้น การถ่ายทอดวิสัยทัศน์ขององค์กรและนโยบายของผู้บริหารให้แก่บุคลากรผู้ดำเนินงานเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้โครงการประสบความสำเร็จประการหนึ่ง

4. การติดตามและประเมินผลโครงการ

ในการดำเนินโครงการจะต้องมีการติดตามและประเมินผล เพื่อให้เกิดการพัฒนาและปรับปรุงการทำงาน และเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง นอกจากนั้นยังทำให้ทราบถึงความต้องการและความพึงพอใจของประชาชนผู้เข้าร่วมโครงการ ซึ่งจะช่วยให้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรับทราบถึงปัญหา อุปสรรคของการดำเนินโครงการ และสามารถประเมินได้ว่าโครงการที่จัดทำขึ้นประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด นอกจากนั้นแล้ว ควรมีการประเมินผลถึงความคุ้มค่าของงบประมาณที่ใช้ในการดำเนินโครงการก็จะเป็นประโยชน์ต่อการจัดสรรงบประมาณให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

5. ความเพียงพอของงบประมาณ

งบประมาณเป็นปัจจัยหลักในการดำเนินโครงการ ซึ่งการดำเนินให้สำเร็จจะต้องมีการจัดสรรงบประมาณที่เหมาะสมและเพียงพอ นอกจากนั้นจะต้องคำนึงถึงการใช้งบประมาณอย่างคุ้มค่าและมีประสิทธิภาพ รวมทั้งเกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยต้องพิจารณาถึงผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตของประชาชนที่ดีขึ้น หากเป็นโครงการที่มีผลให้ประชาชนมีความสุขเพิ่มขึ้น โดยไม่สามารถวัดออกมาในเชิงปริมาณก็ตาม ก็ถือว่าโครงการมีความคุ้มค่าเช่นกัน

เนื้อหากิจกรรมกรรมการเรียนรู้ ครั้งที่ 3

แนวทางพัฒนาและการบริหารจัดการความยั่งยืน

วัตถุประสงค์ : หลังศึกษาเนื้อหาในบทนี้แล้ว ผู้อ่านสามารถ

1. วางแผนพัฒนาและการบริหารจัดการความยั่งยืนในโครงการสุขภาพ
2. กำหนดโครงสร้างผู้รับผิดชอบเพื่อการพัฒนาความยั่งยืนโครงการสุขภาพ
3. กำหนดผู้รับผิดชอบเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

สาระสำคัญ :

การวางแผนพัฒนาและการบริหารจัดการความยั่งยืนในโครงการสุขภาพ เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนความยั่งยืนของโครงการสุขภาพชุมชนโดยเริ่มตั้งแต่ 1) กระบวนการนำ นโยบาย เป้าหมาย แปลงสู่การปฏิบัติ ผ่านการจัดทำโครงการกำหนดตัวชี้วัด กิจกรรมที่ชัดเจน 2) มีการสื่อสาร อย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างความเข้าใจและการรับรู้ร่วมกัน โดยการสื่อสารนโยบาย เป้าหมาย และตัวชี้วัด ผลการดำเนินงาน รวมถึง องค์ความรู้บทเรียนสำคัญ ทำการสื่อสารสู่ภายนอกถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้ทราบ เช่น การจัดทำรายงานผลความสำเร็จของการดำเนินโครงการ 3) การติดตามและรายงานผล ด้วยการกำหนดผู้รับผิดชอบและบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจน กำหนดระบบการรายงานผล ตามแผนการดำเนินงาน ติดตามและตรวจสอบผลการดำเนินงาน รวมทั้งปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้น โดยมีรอบเวลาการติดตามและรายงานผลที่ชัดเจน

เกริ่นนำ

การวางแผนคือการตัดสินใจล่วงหน้าในการเลือกทางเลือกเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นวัตถุประสงค์หรือวิธีการกระทำ โดยทั่วไปจะเป็นการตอบคำถามต่อไปนี้ คือ จะทำอะไร (What) ทำไมจึงต้องทำ (Why) ใครบ้าง ที่จะเป็นผู้กระทำ (Who) จะกระทำเมื่อใด (When) จะกระทำกันที่ไหนบ้าง (Where) และจะกระทำกันอย่างไร (How)

การวางแผนเป็นการพิจารณาและกำหนดแนวทางปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายที่ปรารถนาเปรียบเสมือนเป็นสะพานเชื่อมโยงระหว่างปัจจุบันและอนาคต (Where we are to where we want to go) เป็นการคาดการณ์สิ่งที่ยังไม่เกิดขึ้น ฉะนั้นการวางแผนจึงเป็นกระบวนการทางสติปัญญาที่พิจารณา กำหนดแนวทางปฏิบัติงาน มีรากฐานการตัดสินใจตามวัตถุประสงค์ ความรู้และการคาดคะเนอย่างชาญฉลาด

การวางแผนจึงมีความเกี่ยวข้องกับการคาดการณ์ต่าง ๆ ในอนาคตและตัดสินใจเลือกแนวทางปฏิบัติที่ดีที่สุด โดยผ่านขบวนการคิดก่อนทำ ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า การวางแผน คือ ความพยายามที่เป็นระบบ (Systematic attempt) เพื่อตัดสินใจเลือกแนวทางปฏิบัติที่ดีที่สุดสำหรับอนาคตเพื่อให้องค์กรบรรลุผลที่ปรารถนา (อนันต์ เกตุวงศ์, 254

การวางแผนพัฒนาและการบริหารจัดการความยั่งยืนในโครงการสุขภาพ

การวางแผน (Planning) เป็นกระบวนการกำหนดวัตถุประสงค์สิ่งที่จะต้องกระทำเพื่อที่จะทำให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ที่กำหนด การวางแผนผังเป็นการตัดสินใจล่วงหน้าเกี่ยวกับงานที่จะทำในอนาคตเป็นการคิด วิเคราะห์ และตัดสินใจก่อนลงมือกระทำ เป็นการมุ่งป้องกัน ปัญหามากกว่าการคอยแก้ปัญหาที่จะเกิดขึ้น จะเห็นได้ว่าการวางแผนเป็นการเชื่อมโยงจากปัจจุบันที่เป็นอยู่ไปสู่จุดมุ่งหมายที่ต้องการวางแผน จึงเป็นกระบวนการในการคิด วิเคราะห์ เพื่อให้ทราบถึงสถานการณ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันพิจารณาถึงวัตถุประสงค์ที่ต้องการให้เกิดขึ้นทั้งนี้จะต้องมีการคิดพิจารณาถึงรายละเอียดของสิ่งที่ต้องทำพร้อมกับการระบุผลสำเร็จต่าง ๆ ที่ต้องการ ซึ่งจะนำไปสู่วัตถุประสงค์ตามที่ได้ตั้งไว้ (http://toorsicc.blogspot.com/p/6_61.html)

สรุปได้ว่า การวางแผนเป็นกระบวนการมองภาพการดำเนินงานขององค์กรในอนาคตว่า

What	จะทำอะไร
Why	ทำไมไปทำไม
How	มีวิธีการขั้นตอนอย่างไร
When	งานนั้นจะเริ่มต้นเมื่อไรและสิ้นสุดเมื่อไร
Resources	ต้องใช้ทรัพยากรอะไรบ้างและวัตถุดิบจะได้มาอย่างไร
By Whom	ใครเป็นผู้รับผิดชอบในแต่ละฝ่าย
Expected Output	ผลที่องค์กรคาดหวังว่าจะได้รับ
Evaluation	การวัดและประเมินผลขององค์กรทำด้วยวิธีการใด

ประโยชน์ของการวางแผน

การวางแผนที่ดีจะส่งผลกระทบต่อความสำเร็จขององค์กรและการบริหารงาน ดังนี้ (อนันต์ เกตุวงศ์, 2541)

1. เป็นเกณฑ์การควบคุม การวางแผนจะช่วยให้ผู้บริหารได้กำหนดหน้าที่ควบคุมขึ้น ทั้งนี้เพราะการวางแผนและควบคุมเป็นกิจกรรมที่ต้องดำเนินการ คู่แข่งถ้าไม่มีการวางแผนก็ไม่สามารถที่จะควบคุมได้ การควบคุมเกี่ยวข้องกับการตรวจสอบกิจกรรมต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ในแผน ดังนั้นแผนจึงเป็นตัวกำกับมาตรฐานของการควบคุมซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการทำงาน
2. บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ การวางแผนจะมีการกำหนดวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่องค์กรต้องการเป็นจุดเริ่มต้นเป็นงานขั้นแรก ถ้าการกำหนดเป้าหมายนั้นมีความชัดเจนก็จะช่วยให้การบริหารจัดการแผนบรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้
3. ลดความไม่แน่นอน การวางแผนเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับการคาดการณ์ในอนาคต การวางแผนที่มีประสิทธิภาพนั้นต้องมาจากพื้นฐานข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่ปรากฏขึ้นแล้วทำการวิเคราะห์คาดคะเนเหตุการณ์ในอนาคตซึ่งอาจจะเป็นเหตุที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ อาจมีผลกระทบต่อการทำงานขององค์กรความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เหล่านี้จะเป็นตัวกำหนดในแผนเพื่อลดความไม่แน่นอนลง การวางแผนที่ดีจะต้องหาแนวทางที่ป้องกันหรือแก้ไขเหตุการณ์ที่คาดว่าจะเกิดขึ้น
4. ประหยัด การวางแผนที่ดีจะช่วยให้มีวิธีการทำงานที่มีประสิทธิภาพ ทำให้งานส่วนย่อยต่าง ๆ มีการประสานสัมพันธ์กันดี กิจกรรมที่ดำเนินการมีความต่อเนื่องกัน สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่และคุ้มค่าเป็นการลดต้นทุนที่เกิดขึ้นจากการทำงานที่ซ้ำซ้อนหรือความเสียหายที่จะเกิดขึ้นจากการทำงานที่ไม่ประสานกัน
5. พัฒนาการแข่งขัน การวางแผนที่มีประสิทธิภาพ ทำให้มีการแข่งขันเพิ่มมากขึ้น เพราะการวางแผนจะเกี่ยวข้องกับการขยายขอบข่ายการทำงานการเปลี่ยนแปลงวิธีการทำงานให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

6. ทำให้เกิดประสานงานที่ดี การวางแผนได้สร้างความมั่นใจในการที่จะบรรลุจุดมุ่งหมายขององค์กรทำให้งิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดวางไว้มุ่งไปสู่จุดมุ่งหมายเดียวกันและเป็นการหลีกเลี่ยงความซ้ำซ้อนในงานของแต่ละฝ่าย หรือแต่ละหน่วยงานย่อยขององค์กร

7. พัฒนาแรงจูงใจ การวางแผนที่ดีจะเป็นตัวบ่งชี้ให้เห็นถึงความร่วมแรงร่วมใจ ในการทำงานของกลุ่มผู้บริหารในองค์กรและยังเป็นการสร้างแรงจูงใจให้เกิดขึ้นในกลุ่มของคนทำงานที่ทราบอย่างชัดเจนว่าองค์กรคาดหวังอะไร

8. ส่งเสริมให้เกิดการสร้างสรรคสิ่งใหม่ ๆ ทางวางแผนเป็นพื้นฐานด้านการตัดสินใจเป็นสิ่งที่ช่วยทำให้เกิดแนวความคิดใหม่ ๆ และความคิดสร้างสรรค์ เนื่องจากการวางแผนจะต้องมีการระดมสมองจากคณะผู้ทำงาน ทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ใหม่ ๆ นำมาใช้ประโยชน์แก่องค์กรข้อจำกัดของการวางแผน

9. ช่วยให้การติดตามและประเมินผลงานขององค์กร เป็นไปได้อย่างเป็นระบบง่ายต่อการปฏิบัติและกระทำได้อย่างตลอดช่วงการทำงาน เพราะแผนงานนั้นต้องระบุขั้นตอน กระบวนการ ทำให้องค์กรทราบว่าต้องประเมินหรือตรวจสอบอะไร และเมื่อไร เมื่อพบปัญหาหรืออุปสรรคระหว่างการปฏิบัติงาน จึงสามารถแก้ปัญหาหรือปรับปรุงวิธีการปฏิบัติงานได้ทันทีที่ทำให้องค์กรปฏิบัติงานไปจนถึงจุดหมายได้

ข้อจำกัดของการวางแผน

การวางแผนที่ดีย่อมนำไปสู่เป้าหมายที่คาดหวังของงาน แต่ในทางปฏิบัติ การวางแผนนั้นมักจะมีข้อจำกัดหรืออุปสรรคในการวางแผนอยู่บ้าง ข้อจำกัดหรืออุปสรรคเหล่านั้นส่งผลกระทบต่อการทำงานข้อจำกัดการวางแผนพอสรุปได้ดังนี้

1. การวางแผนจำเป็นต้องมีข้อมูลที่เชื่อถือได้ ข้อมูลต่าง ๆ จะถูกนำมาวิเคราะห์และพิจารณากำหนดจุดมุ่งหมายและกิจกรรมที่ต้องดำเนินงาน ถ้าในขณะที่ทำการวางแผนนั้นได้รับข้อมูลที่มาจากแหล่งที่เชื่อถือไม่ได้ ก็จะส่งผลให้การวิเคราะห์สถานการณ์ต่าง ๆ ผิดพลาด การกำหนดเป้าหมายและวิธีการทำงานก็จะผิดพลาดไปด้วย ข้อมูลจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญในการวางแผน การวางแผนเป็นกระบวนการที่ต้องใช้เวลาและสิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย

2. การวางแผนเป็นการคาดการณ์ล่วงหน้า ถ้าผู้บริหารขาดวิสัยทัศน์ ขาดความเป็นผู้นำ ขาดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ก็จะไม่สามารถวางแผนที่ดีได้ ผู้ที่จะวางแผนได้ดีต้องเป็นบุคคลที่มีวิสัยทัศน์จึงจะสามารถมองหาเป้าหมายและมาตรการประเมินและติดตามแผนที่ได้วางไว้นั้นอย่างเหมาะสมและมีความเข้าใจการดำเนินงานตามแผนได้อย่างถูกต้อง

3. ขาดปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบหลักในการวางแผน เช่น ขาดบุคลากรที่มีความรู้ในการวางแผนขาดข้อมูลต่าง ๆ ที่จะนำมาใช้ประกอบในการตัดสินใจ ฯลฯ

4. ผู้ปฏิบัติงานและผู้รับผิดชอบแผน อาจไม่เข้าใจส่วนใดส่วนหนึ่งของแผน ทำให้การสื่อสาร การมอบหมายการดำเนินงานไม่สอดคล้องหรือตอบสนองต่อจุดประสงค์ที่แท้จริง

5. การดำเนินงานภายในองค์กรที่มีความเข้มงวดเกินไป จะเป็นอุปสรรคต่อการเกิดความคิดริเริ่ม และแนวความคิดใหม่ ๆ ในการทำงาน รวมทั้งก่อให้เกิดการต่อต้านสูง ซึ่งล้วนแล้วเป็นอุปสรรคต่อการวางแผนทั้งสิ้น ดังนั้นผู้วางแผนโดยเฉพาผู้บริหารจำเป็นต้องมีการยืดหยุ่นในการดำเนินงานในบางกรณี ซึ่งจะนำมาสู่ผลดีต่อการปฏิบัติงานตามแผน

6. การต่อต้านการเปลี่ยนแปลง ซึ่งถ้าผู้วางแผนไม่ยอมรับในเรื่องราวต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้น เช่น นโยบายของรัฐ เศรษฐกิจ การเมือง อาจนำไปสู่การต่อต้าน ซึ่งจะส่งผลทำให้กระบวนการวางแผนขาดประสิทธิภาพได้

7. การปฏิบัติงานตามแผนต้องมีการประเมินผลเป็นระยะ ๆ และปรับปรุงแก้ไขและขจัดอุปสรรคต่าง ๆ หากผู้ปฏิบัติงานไม่เข้าใจและเข้าใจเอาว่าการประเมินผลเป็นการจับผิด หรือตรวจสอบสมรรถภาพการทำงานของผู้ปฏิบัติ จึงไม่ยอมให้ความร่วมมือเท่าที่ควรทำให้เป็นอุปสรรคในการปฏิบัติงาน

8. ประสิทธิภาพการวางแผนอาจมีข้อจำกัดจากปัจจัยภายนอกที่ไม่สามารถควบคุมได้ เช่น การเกิดภัยธรรมชาติต่าง ๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ผู้วางแผนไม่อาจควบคุมได้ อาจมีผลทำให้การดำเนินงานตามแผนมีอุปสรรคและปัญหาเกิดขึ้นได้

การวางแผนต่าง ๆ นั้น จะนำไปสู่การจัดทำแผนเพื่อพัฒนา โดยมีการกำหนดขั้นตอนไว้ 8 ขั้นตอน ดังนี้

- ขั้นตอนที่ 1 การจัดเก็บข้อมูล คร่าว์เรื้อน ข้อมูลหมู่บ้าน
- ขั้นตอนที่ 2 การเตรียมการประชุมหมู่บ้าน
- ขั้นตอนที่ 3 การประชุมหมู่บ้าน
- ขั้นตอนที่ 4 การจัดทำแผนพัฒนาหมู่บ้าน
- ขั้นตอนที่ 5 การให้ความเห็นชอบและรับรองแผนพัฒนาหมู่บ้าน
- ขั้นตอนที่ 6 การประสานและการใช้แผนพัฒนาหมู่บ้าน
- ขั้นตอนที่ 7 การตรวจสอบและติดตามผล
- ขั้นตอนที่ 8 การทบทวน ปรับปรุง แผนพัฒนาหมู่บ้าน

เรารู้กันดีอยู่แล้วว่าการวางแผนต่าง ๆ นั้น จะนำไปสู่การจัดทำแผนเพื่อพัฒนาที่ส่งผลต่อระบบบริหารจัดการความยั่งยืนที่เป็นกระบวนการที่รวบรวมวิสัยทัศน์ กลยุทธ์ แผนการปฏิบัติงานและการดำเนินงานด้านความยั่งยืนให้เป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติงานประจำวัน ระบบการบริหารนี้เป็นเครื่องมือในการจัดลำดับความสำคัญ และวางแผนการปฏิบัติงาน ซึ่งจะเป็นแนวทางในการพัฒนามาตรการเพื่อติดตาม ตรวจสอบความก้าวหน้าตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยระบบบริหารจัดการความยั่งยืนประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ดังนี้

ภาพที่ 3 ขั้นตอนแสดงระบบบริหารจัดการความยั่งยืน

ดังนั้นเราจะเห็นว่า กระบวนการวางแผนการพัฒนาที่ดี จะนำไปสู่การบริหารจัดการความยั่งยืนที่บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

บรรณานุกรม

- เกื้อ วงศ์บุญสิน. (2538). ประชากรกับการพัฒนา (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- คาร์ล เชกชไนเดอร์. (2545ข). การพัฒนาที่ยั่งยืน: ยาสารพัดนึก? กรณีศึกษาประเทศไทยจากแง่มุมทาง วัฒนธรรมต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. แปลโดย อีรพงษ์ ลัทธวรรณ และอภิชาติ ดวงดี. เชียงใหม่: มูลนิธิไฮน์ริค เบิลล์ สำนักงานประจำประเทศไทย และภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้.
- ประเวศ วะสี. (2550). เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม แนวทางพลิกฟื้นเศรษฐกิจสังคม. กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2543). พัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยจิตวิทยาแบบยั่งยืน. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม
- พงศ์เทพ สุธีรัฐฉิม. (2557). คู่มือการพัฒนาที่ยั่งยืน. สถาบันการจัดการระบบสุขภาพ.มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- มัลลิกา มัติโก (2553). ระบบสุขภาพภาคประชาชนกับความเจ็บป่วยเรื้อรัง : สถานะความรู้และ. ทิศทางการวิจัย เล่ม 3. นครปฐม : สถาบันวิจัยและพัฒนาระบบสุขภาพชุมชน.
- วัฒนา แป้นน้อย. (2556). เอกสารอ่านประกอบการเรียนวิชาการแก้ปัญหาและพัฒนาสาธารณสุข. วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร.ตรัง.
- วนิดา เสรีจกิจ. (2563). การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ในบริบทของการพัฒนาประเทศ. (บทคัดย่อ). วารสารเศรษฐศาสตร์ การเมืองบูรพา ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน พ.ศ. 2563).
- อนันต์ เกตุวงศ์. (2541). หลักและเทคนิคการวางแผน. พิมพ์ครั้งที่: 7. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- <http://prp.trf.or.th/trf-policy-brief/ปัจจัยแห่งความสำเร็จ-2/>
- https://ref.codi.or.th/attachments/article/7311/movedevelopment_central.pdf
- <http://sukanrat.blogspot.com/2012/09/sustainable-development.html>
- https://www.isranews.org/isranews-article/59291-health_59291.html
- https://www.matichon.co.th/article/news_2637500
- <http://www.oic.go.th/FILEWEB/CABINFOCENTER30/DRAWER059/GENERAL/DATA0000/00000023.PDF>
- https://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/ac/download/article/article_20170626115405.pdf
- <https://www.sdgmove.com/ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับ/>
- <https://www.sdgmove.com/aboutsdgs/>
- <https://www.sdgmove.com/2019/09/27/sep-and-sdgs/>
- http://www.smj.ejnal.com/e-journal/showdetail/?show_detail=T&art_id=1700
- <http://www.salforest.com/glossary/sustainable-development>
- <https://thailand.opendevelopmentmekong.net/th/topics/sustainable-development-goals/>
- <http://www.thailibrary.in.th/2019/08/20/national-strategy-20yrs/>
- http://toorsicc.blogspot.com/p/6_61.html